Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 107 (11004) | 1979 чылдың май 8, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

ЧУРТТУҢ ХОВУЛАРЫНДАН МЕДЭЭЛЕР

МОСКВА. Часкы тарылганың эстафетазын найысылал облазы алган.

— Бо чылын час ооалдап келди, ынчангаш чаштырылганы кыска хуусаада чорудары онза чугула —деп, Мособлкүүскомнуң көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Г. Гладкий чугаалаан.— Чазын чажар тараа культуралары 160 муң гектар шелду эзлээр, олар тергиин эки үрезиннер-биле хандыртынган. Техниканы ыяк септээн, тарылга машиналарының парыгы чаартынган. Ипатовчуларның методун ёзугаар 400 ажыг тарылга комплекстерин тургускан. Москва областың чер ажылдыглары бо чылын гектар санындан-на 30 центнер тарааны, 180 центнер картофельди, 400 центнер ногаалларны алырын төлевилээн.

СМОЛЕНСК. Починковск районнуң «Плосковский» совхозунуң механизаторлары лен-долгунец тарыырынга үш четпес хонукту чарыгдаан. Оны ол ажылагый эң хей — 700 гектарны тараан. ССРЭ-ниң Бүрүне шаңналының лауреады В. Сысоевтың звеносу тарылгага тергиин эки түннелдерни чедип алган. Ам Смоленск областың чер ажылдыглары чүс муң гектар лен-долгунецтиң 25 муң гектарын тарып алган.

ТУЛА. Тарааларны болгаш өскүсигнин, чигир свеклазын болгаш картофельди — ол бүгү культураларны областың хову-шөлдериниң ажыл-ишчилери хары угда тарыыр ужурга таварышкан. Бо хүннерде чаагай медээлер кээп турар. Одоевск районнуң «Спутник» совхозу 400 гектар тараны чангыс хонук дургузунда тарыткан. Чернск районда «Ордик» совхозтуң свеклачылары чигир свеклазын тарыырынга ийи норманы күүселип турар.

РЯЗАНЬ. Шиловск, Шацк болгаш өске-даа районнарның механизаторлары картофель олурутулгазын эгелээн. Анаа «ийиги хлебти» чүс ажыг муң гектарга олурутур. Областың ажыл-агыйларында олурутулга транспорт отрядтары ажылдап киришкен.

УЛАН-УДЭ. Бурятияның тараажылары кызыл-тас чаштырылгазын эгелээн. Бо чылын олар 590 муң тонна тарааны тарып өстүрүп болгаш ажаап алырын хүлээнгеннер.

(СЭТА).

КАМНАЛГА—ХҮННҮҢ АЙТЫРЫЫ

Беш чылдың дөртү чылының ийиги кварталы орту чоокшулаан. Бүдүрүлгеде бар курлавырларны, күүгүнеңи акшахереңгизин, материалдыг курлавырларны таарымчалыг ажыглаарындан беш чылдың күүселдези хамааржыр. Рубль бүрүзүн, ажыл шагын, продукцияның килограмм бүрүзүн ыяк санаарынче болгаш чидириг чокка ажыглаарынче, ажыл-агыйжы эвес чоруктуң хензиг-даа таварылгазын болдурбазынче СЭКП ТК-ның июль болгаш ноябрь (1978 ч.) Пленумнарының шиитпирлери бүгү коммунистерни болгаш ажылчы чоннарны кыйгырган. «Станокта, шөлде-даа ажылдап турар кижи бүрүзү бодундан улам-на бүдүрүкчүлүг, шынарлыг ажылдаар дээш, материалдарны камнаар, үе-шактыг халас эрттирбес дээш бүгү күүлдерни кылган мен бе деп айтыртынар ужурлуг» деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Бо сестер партия, профэвилел, комсомол организацияларының болгаш күш-ажылчы коллективтерниң бүдүрүлгениң ажыктыын улгаттырар, хөжүдап турарлар чок ажылдаар дээш демиселинге ёзулуг тодарадыкчы күүл болу берген.

«Тыва кобальт» комбинат, Тываның электри четкилери, автосептелге заводу, «Каа-Хем» разрез, «Росводпром» каттыжышынның ДБК заводу, Кызылдың дааранылга фабриказы, алгы заводу, «Тыва недээ тудуг», «Тыва суг тудуг» трестериниң автобаазалары болгаш өске-даа күш-ажылчы коллективтер камнап алган күүлдериниң күсели-биле ленинчи коммунистиг субботник хүнүнде ажылдаан. Ол болза, камналганы болгаш курлавырларны илереткениниң түңнелинде алдынган аргалар-дыр. Үстүнде коллективтер бо чылдың күүгле бирги кварталында 1029 муң квт. шак электри, 10131 гкал. чылыг энергиязын, 25000 литр нефть продуктуларын, 60 муң рубльдиң чиг-эдин болгаш материалдарын камнап алган. Республиканың үлетпүр болгаш тудуг организациялары үш айның иштинде чаа техниканы шиңгээдириниң чүс-чүс хемчеглерин боттандырып, чаартыкчы 200 саналдарны ажыглалга киирген. Кызылдың дааранылга фабриказы 1978 чылда болгаш сөөлгү үш айда 600 метр пөс материалдарын камнап алгаш, 200 ажыт кылыгларны немей даазап, пландан ажыр 1.700 рубльдиң кылыгларын сайгарган. Ол-ла үениң иштинде алгы заводу 1000 кг дүктү камнап алгаш, 500 эжеш кидис идиктн пландан ажыр берген. «Тыва кобальт» комбинатка эзилдирилгелерни чаа арга-биле арыглап эгелээнинің түңнелинде рудадак бараанның продукция арыглап алырын 9,5 хуу улгаттырган. Кызылдың электри станциязының бодунга хереглээр энергияны камнаарын боттандыраан түңнелинде чыл эгезинден бээр 389 муң квт. шак электри энергиязын хоорайның улус ажыл-агыйынга немей бээр аргалыг болган.

Камналга талазыгбиле чедиишкиннер бар-даа болза, үлетпүрүнүң, транспорттуң, тудугнуң чамдык коллективторинде ажыл-агыйжы эвес, төтчеленчи чорук-биле демисел ам-даа кошкан бооп турар. Беш чылдың үш чылының иштинде республиканың үлетпүрүнге 6 млн. рубльдиң чиг-эдин, материалдарны, электри энергиязын ажыр чарыгдаан. Ылаңгыя аъш-чем, чурт иштинің үлетпүрүнүң, «Тыва тудуг материалдары» каттыжышкынның, Күрүмсельхозтехниканың, «Тыва тудуг», «Шагонарташстрой» трестериниң бүдүрүлге черлеринде камналганың чурумун сагыырында ажылагыйжы эвес, контроль чок чорукту бо чылын үргүлчүлевишаан турары канчап-даа таарышпас. Чижээ, эрткен чылын «Тыва тудуг» трестиң организациялары 58 тонна цементини, 232 кубометр дилиг материалдарын, 36 тонна кара демир аймаан ажыр чарыгдаан. Бо чылдың эрткен айларында 81-ги, 48-ки тудуг эргелелдери, «Кызыл үлетпүр тудуг». Чер ажылдары кылыр тудуг эргелелдери 2900 дөрбелчин метр соңга шилин, 30 кубометр хире дилиг материалдарын, 600 саниыг туйбуну артыр чарыгдаан. Моон алгаш көөрге, ол болгаш өске-даа черлериниң партия организациялары, удуртукчулары болгаш специалистери камналганың корум-чурумун сагыырынче улуг кичээнгейни салыры, бо талазы-биле ажылды шыңгыы чорудары негеттинип турар-дыр. Эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның ноябрь (1978 ч.) Пленумунга мынча дээн: «Коммунист бүрүзү, ажыл-агый болгаш партия ажылдакчызы бүрүзү улустуң өнчү-хөреңгизи дээш сагыш сеткили өйүп чоруур ужурлуг. А ынчаар кылбас кижилерден партия Уставының болгаш бистиң совет хоойлуларның шыңгыы негелдезин ёзугаар айтырар алаар».

Чиг-эдти болгаш материалдарны камнаарының чугула аргазы—продукцияның болгаш тудуг-монтаж ажылдарының шынарын эжижидери болур. Ындыг турбуже, чамдык министерстволар, ведомстволар, бүдүрүлге коллективтери продукцияны үрей кылыр, материалдарны камнавас чоруктар-биле ам-даа эптежип турары дыка четпес. «Тудуг кезектери» комбинатка 1978 чылда үрей кылыышкынын чидириг 11 муң рубль, а бо чылдың үш айларында 2,5 муң рубль болган. Ол ышкаш 3-кү тудуг-монтаж эргелелинде болгаш «Тыва недээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводунга 1978 чылдың дургузында чидириг тус-тузунда 12-12 муң рубль болган. Элегес-Аксының туйбу заводунуң, Улуг-Хемниң ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының, Үстүү-Енисейниң балык заводунуң болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлге черлериниң продукциязының шынарының багайынга хөй хомудалдар кээп турар. Чүге дээрге, ол коллективтериниң баштаар черлери, партия болгаш профэвилел организациялары үрей кылыр чорук-биле шиитпирлиг демиселди чорутпайн, ажылчы чоннарны даанган херек дээш харыысалгалыг болурунга кижизидилге ажылын кошкан чорудуп турар.

Партия организацияларының, бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының хүлээлгези—камналга болгаш шынар айтырыгларының талазыбиле СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, а ол ышкаш эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын күүсеириниң практиктиг хемчеглерин дарый алыры, чиг-эдти, материалдарны, оттулар үүлдү болгаш электри энергиязын камнаары дээш социалистиг чарышты чогуур деңнелге организастаары болур. Камналганың норум-чурумун сагыырынга эки түңнелдерни чедип алган ажылдакчыларга моральдыг болгаш материалдыг идиг беримишкининиң хемчеглерин боттандырып чорудары чугула.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫ: дүрген темп, бедик шынар

ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГНИҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

— Ам канчаар ужурлуг чоор?—дээш, кол агроном Шоюр-оол Санчай-оол ажылдаар хөөнүн оскунупкан олургулаан трактористери эргилдир көргеп.

— Боларның-биле бо ажыл черле кыдыынмас ийин—дээш, звено удуртукчуу Д. Кертик-оол ангыс кыдыында кожа тургускулаан «Беларусьтарда» кошкан культиваторларже айыткан.

— Чаштан бистерге тырылгаш турар, чер алзы ажылдаттынмас-тыр—деп, оолдарның бирээзи эжин деткээн.

Терезинде хову-трактор бригадазының бо кезек черинге эвир чылын сула тараан турган. Ыпчалзажок кандаашкынның үржуудан чаңгыс-даа центнер дүжүт алдынмаан. Оон орнунга үнген бок үнүштерни аштап арыглааш, черниң кырында каъдыг аңдарбас хереклелдер-биле ажылдап кылып, тарылгага белеткээр сорулга салдынган.

Трактористер биле элээн үр сумележаан, чугаалашканының соонда:

— Өске черге баар-дыр силер ийин. Бо девискээрни өске, күштүг агрегаттар-биле чаагайжыдар болган-дыр—дээш, кол агроном звеночуже көрүнүп келген.—Орайтаваанда шимчеп чоруптунар!

Өскээр чоруптарының мурнунда звеноңуң мурнакчыларын адап таныштырарын дилээримге:

— Кайызын кандыг дээр боор. Шупту деңдески, эрес-шудургу ажылдап турар оолдар-да болгай—деп, Д. Кертик-оол чугаалады. — Бети дээрге дуржулгалыг трактористер—Иргит Найдан-оолду, Суваң Каадыр-оолду, аныяк механизатор Василий Балганны-даа адап болур-дур. Олар хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

Дмитрий Кертик-оол бодуң база мурнакчы трактористерниң бирээзи. Оон ады «Найырал» совхозтуң көдээ ишчилеринге эки биллдингир.

Совхозтуң чер ажылдыглары бо чылын 7100 га черге тараа, 3400 гага мал чемнери культураларны чажарын планнап турар. Оон иштинде сугтаттыг 250 гектар черге көк-сула болгаш люцерна чаштырар ажылдың чартык кезин дооступ турар. Ону апрель 28-те, шык базырышкынын дооскан соонда эгелээн. Чаштырар агрегаттар башкарыкчылары Александр Байыр биле Иван Ажының эки ажылдап, өскелерни мурнап турарын кол агроном мактап чугаалады.

— Тараа культураларын, тодаргайларга кызыл-тасты, майның ийиги декадазындан эгелеп чаштырып эгелээр болгаш ону он хонукта доозарын планнап турар бис. Ам чоруда бээр дээрге, агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок, хөрүүнүң үнүш-дүжүт-күр каъды чедиштир эриваан, дүнеки температура ам-даа соок-тур.

— Чаштырылгага белеткенип алганыңар кайы хирел?

— Муң сезен тонна кызылтас үреэннин чажар шынарынга чедир арыглаап, хораннап белеткээн. Ажылагыйның хову-шөлдеринге чаштырарынга ол четчир. Ыпчалзажок 200 тонна чыгыы суда үреэнинг ам-даа белеткеп албаан, удур сөөргүп, арыглап турарывысты четпес ажыл деп миннир апаар.

Машина-техника болгаш кижи күжү колдуунда четчир деп болур. К-700-терде кошкан чеди агрегатты ийи эллчегде ажылдадыр кылдыр механизаторларны өөредип, четчеэн бис—деп, ховута болган беседавыстың түңнелинде Шоюр-оол Түлүшович чугаалады.

Амгы үеде эң-не кол чүве—часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик шынарлыг кылып доозары болур. Күсүү дүжүттүң салым-чолу оон улуу-биле хамааржыр дээрзин улут-хемчилер, оларның иштинде «Найырал» совхозтуң чер ажылдыглары эки билип, тарылганы шалыпчы ёзу-биле чоруларынга бо хүннерде бүгү талалыг белеткенип турарлар.

Х.-К. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: Д. Кертик-оол биле В. Балган (солагай талазында).

Авторлуң фотозу.

АЖЫР КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

«Ак-Туруг» совхозта тудугжу бригадалар Май 1-ниң байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткааннар. Ында дуржулгалыг мастер Лаңдык Монгуштуң удуртканы ыяш дилер цехтиң коллективиниң ажыл-ижи макталдыг. Олар тудугжу бригадаларны дилиг материалдары-биле үзүктелиишкин чок хандырып турар.

Цехтиң чедиишкини ажылды мастерниң билдилиг, кызымак удуртуп, организастаанындан хамааржып турар. Ында ыяш дилдирикчизи Кечил-оол Суидуй, ажылчыннар Шойдуп Дүвендей, Дарыма Сүрүн олар эки ажылдап турарлар. Тайгадан ыяш сөөртүлгеэнде ажылдап турар Эрес-оол Чечекмаа болгаш оон-даа өске мурнакчыларны адап болур.

Көдээ тудугжулар планныг онаалдаларын ажыр күүседири дээш күжениишкиннинг ажылдап турар.

О. ДАРЖАЙ.

Ак-Туруг суур.

ЧЕДИИШКИННИГ

Тудуг-монтаж ажылдарының планныг онаалдаларын ажыр күүседири дээш Моон-Хемчикте № 463 КМК-ның тудугжу бригадаларының аразында социалистиг чарыш калбарган. СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозта чурттарга бажыңнарының тудуун кылып турар Бүрбү Саттың бригадазы КМК-ның бригадаларындан эң бедик көргүүзүлгерни чедип алган, чарышты баштап турар. Бирги кварталда Б. Саттың бригадазы тудуг-монтаж ажылдарының планын 110 хуу күүсеткен. Оларда онаашкан ажылынга харысалгалыг мурнакчылар эвээш эвес. Нам-оол Ооржак, Аянбуу Куулар, Омчула Ондар, Седен Хомушку, Борбай-оол Ооржак олар хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Ч. МОНГУШ,

№ 463 КМК-ның ажылчыны.

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРИКЧИЛЕРИ

Ак-Довурактың амыдырал хандырылга комбинадының ажыл-ишчилери онгу беш чылдың дөртү чылының планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседир, хоорайның болгаш районнуң чурттакчыларының чагыгларын хандырарын эжижидер дээш социалистиг чарышты калбарткан кужениишкиннинг ажылдап турарлар. Олар чоокта чаа болган боттарының байырлалы — Амыдырал хандырылга ажылдакчыларының хүнүн чедиишкиннинг уткаан. Комбинат 1978 чылда чонга ачы-дуза чедирериниң планын хуусаа бетинде күүсеткен, онгу беш чылдың дөртү чылын база бүүзүрелдиг эгелээн. Бирги кварталда чурттакчы чонга 14 муң рубльдин ачы-дуазын чедирер тургаш, ону 14,1 муң рубль кылыр күүсеткен. Бирги кварталда чонга ачы-дуза чедиреринің темпизи эрткен чылдынга деннээрге 17 хуу өскен. Коллективте алган социалистиг хүлээлгелер чедиишкиннинг күүсеттинип турар. Чижээ, быжыкчы Т. Сергееванын удуртканы платье даараар бригада бирги кварталдың планын ССРЭ-ниң Дээди Совединге сонгулдалар хүнүнге, а Ш. Тавакайның удуртканы бригада март 8-ке чедир күүсеткен. Комбинаттың өске-даа ажылчыннары планын үргүлчү ажыр күүседип турар. Мурнакчыларга хеп даараар мастерлер Л. Хоружий, В. Похабова, Т. Стерехова, В. Монгуш, М. Хиндуп, З. Очур, Д. Монгуш болгаш чурук тыртпырыкчылары В. Чильчигашев, Н. Антропов, баш таарыкчылары Т. Галиахметова, Г. Калинина олар хамааржыр.

Чонга ачы-дуза чедиреринің өзүлдезин хандырар дээш комбинаттың коллективи кылыгларның шынарын бедидеринче болгаш чагыгларны ай-шаанда күүседиринче кичээнгейни угландырган. Оларның кол сорулгазы кылыгларны шынарлыг кылыры болгаш чурттакчыларны хандырарының культуразын бедидери болур. Ол ажыл эки түңнелдерни берген: бүдүрген продукцияның 92 хуузун чагыкчылар хомудал чокка ап турар. Ак-довуракчыларны болгаш районнуң көдээ ажыл-ишчилерин хандырары эжижээн. Чижээ, 1978 чылда косметика кабинедин ажыткан, уруглар хеви болгаш алгы-кештен кылыглар даараарын организастаан.

Совхозтар төптеринде болгаш чурттакчылыг суурларда тургускан чагыг хүлээп алыр комплекстиг салбырлар ажылдап турар. Ырак-узак озарларда малчыннарга амыдырал хандырылга ажылдакчылары үргүлчү барып, ачы-дуазаны чедирип турар.

Чурттакчыларны хандырарын эжижидери-биле бо чылын оон-даа хей күүлерни кылыры көрүнген. Ачы-дуза чедиреринің чаа хевирлерин, ылаңгыя угулаалаан чаа кылыглар, тыва хептер, өр улус хейленнерин даараарын шиңгээдип алыр, чаа дериглерни комбинатка тургузар. Оон уламындан чагыгларны күүседир хуусаазы кызырлыр, кылыгларның шынары эжижиир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белдеер даараан бээр.

Амыдырал хандырылга комбинадының коллективи ростовчуларның «Хөжүдап турарлар чок ажылдаар» деп эгелээшкинин деткээш, 1979 чылдың болгаш беш чылдың планнарын чедиишкиннинг күүселир дээш социалистиг чарышты улам калбартыр, бүдүрүлгенин ажыктын, ажылдың шынарын бүгү тала-биле бедидер дээш өзепкейлиг демисежин турарлар.

М. ООРЖАК.

ДООЗУЛГАН

Тес-Хемде «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыннары өшкү кыргылдазын доосканнар. Олар нинтизи-биле бо чазын 8300 баш өшкүнү кырганнар. Бир өшкүден 700 грамм дүк алыр дээн план 780 грамм кылдыр күүсеттинген.

Өшкү кыргыыр талазы-биле калбарган социалистиг чарышка Саар Чоолу тиилекчи бооп үнген. Ол хүнде 25 баш өшкүнү кыргыыр турган, 30 баштан кудулаттайн келген.

Бо чугула кампания үеэнде совхозтуң дирекциязы шефтээшкиннерни база организастап турган. Сөөлгү хонуктарда Y. Шынаа ортумак школазының өөренгичилери 1500, контора аппаратының ажылдакчылары 1200 баш өшкүнү тус-тус кырганнар.

С. ХЕРТЕК.

БЕШ ЧЫЛДАР — АМЫДЫРАЛЫВЫСТА

Большевиктерниң коммунистиг партиязының апрель төнчүзүнде болуп эрткен XVI конференциязының үүлдүг деп деткээнин ёзугаар майда Советтериниң Бүгү-эвилел чыыжында аныяк Совет социалистиг күрүнеңи улус ажыл-агыйын сайзыырдарының бирги беш чыл планын бадыларандан бээр бежен чыл эрткен. «Бүгү чурттуң үр чылдарда хөгжүлдеэнинің планы дээрге улус ажыл-агыйын башкарарының өзээ»—деп, В. И. Ленин чугаалап, Россияны электрижидериниң планын (ГОЭЛРО) тургузарынга онза кичээнгейни салып турган.

СЭКП ТК-ның чоокта хүлээп алганы «ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планының 50 чылының дугайында» доктаалында улус ажыл-агыйын хөгжүдерин планнаары XX үүс чылдың эртем болгаш социал тургузуушкун талазы-биле улуг чаалап алыышкыннарының бирээзи база нинтилел амыдыралын эде тургузарының делегей практиказынга онзагай болуушкун деп айыткан.

Партияның директиваларынга үндезилээш ажылдап кылган онгу беш чыл планы чурттуң экономика болгаш социал хөгжүлдезиниң үр чылдарда эргем, техниканың чаа-чаа чедиишкиннеринге үндезилеп тургускан программазы болур.

Улут Ленин, оон идеаларыбиле чепсеглеңген, революциялың хөрээнге дадыгын каңналган Коммунистиг партия, делегейге бир-ле дугаарды социалистиг күрүне чаа беш чыл планын үүле ажыл-агыйының, социал тургузуунуң тодаргай сорулгаларын хүн бүрүде, келир үеде шиитпирлээриниң чепсээ кылдыр көөрүнден аңгыда чаа нинтилелге ажылдаар, чурттаар кижилерниң бодун долгандыр болуп турар болуушкуннарны медереп билириниң, угаан-бодалын өскертириниң үндезини кылдыр көрүп чораан. Оон толаргай херечизи чурттуң бүгү-ле область, республика, крайларынга ажылчы чоннарның боттарының мурнунда салдынган планныг сорулгаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш, хүн, шак санында үени чөп ажылгаар, күш-ажылды үүле сан, хуу талазы-биле эвес, ону шынарның чаа бединиче көдүргени, ажылчыннарның, колхозчу суурларның патриотчу шимчээшкинин болдурганы болур.

Төнчүткен планнаашкынның артык күштүүн ажыглаап, бистиң социалистиг нинтилеливис бирги беш чылдың түңнелинде, чурттуң индустриализастаарының, көдээ ажыл-агыйны коллективизастаарының, күрүнеңи камталал күчүзүн быжыглаарының бүгү-ле үндезиннерин тургускан. Оон дараазында ийиги, үшкү беш чылдарда ол сорулгаларны чедиишкиннинг күүседир аргалыг болган.

Беш чыл планнарының кол сорулгалары — чурттуң экономиказын сайзыырдары-биле социал программаларны кады шиитпирлеп келген. Оон түңнелинде амгы үеде чуртка үлетпүр продукциязын бүдүрери, 1928 чыл-биле деңнээрге, 128 катап көвүдээн. Ол үеде турган 24 миллион үүрмек ажыл-агыйлардан күчүлүг техника, дериг-хереклелдер-биле чепсеглеңген совхозтар, колхозтар тургустунган.

Беш чыл планнары бистиң хөй национаалдыг күрүневистиң эвилелдешкен республикаларының экономика болгаш культура талазы-биле деңнежириниң оруун ажыткан. Амгы үеде ССРЭ-ниң экономиказы чаңгыс аай бүдүн күүү апарган, а эвилелдешкен республикаларның экономиктиг хөгжүлдезин оон чарылбас кезектери бооп турар.

Социалистиг планныг ажылагыйның артык күштүү социал айтырыгларның мындыг чугула кезектерин: ажыл чок чорукту узуткаарын, кижи бүрүзүнүң чурттуң ээзи болурун, улустуң хууда амыдыралынга хереглээр орулгаларны (ажыл төлевирин болгаш оон-даа өске), нинтилел фондуларындан (халас өөредилге, эмнелге дузазы, янзы-бүрү чиг-телделер) алыр орулгаларын, чурттала шөлүн калбартыр, уруглар албан черлерин көвүдедир болгаш оон-даа өске айтырыгларны херек кырында шиитпирлээр арганы берген.

Ол чедип алган сорулгаларның бистиң республиканың амыдыралынга чедирген салдарын Барыын-Хемчик районнуң чамдык чижектериндеи көрүп болур. Амгы үеде район республиканың үлетпүрүнүн улуг төвү болу берген. Районда нарын техника-биле деритгинген В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинат, автотранспорт бүдүрүлгези, беш тудут организациялары, дерт совхоз, улуг күүлүг өзүт комбинады, туйбу заводу, коммунал болгаш амыдырал хандырылга комбинаттары, 182 муң квадрат метр чурттала шөлү, 1500 уруглар ясли-садтар, 7000 уруглар өөрепир школалар, 2700 ажыг олуттуг клубтар, кызыл-булуңнар, он-он муң экземпляр ном фондуларлыг библиотекалар дээш улустуң чаагай амыдыралынга бараан болган хөй-хей бүдүрүлге, албан черлери бар.

Беш чылдан беш чылче удам чечектелип орар мындыг черлер бистиң чуртка чаңчыл болган чижектер апарган. Бо бүгү Коммунистиг партияның, Совет күрүнеңиң кижи дээш, кижиниң чаагай амыдыралы дээш хүн бүрү сагыш салыышкынының амыдыралга боттанылгазының херечизи, ажылагыйны эртемге үндезилээш, план ёзугаар чорудуп турарының ачызы-биле болдунуп турар.

В. ЧУЧУН.

ОНААЛДАДАН АЖЫР

Онгу беш чылдың дөртү чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш Тываның электри четкилериниң коллективи бо чылдың баштайгы хүннериннден бээр шудургу ажылдан келген түңнелинде эрткен дөрт айларда багай эвес күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болган. Эрткен айларның бүдүрүлге планын дөрт хүн эрте күүсеткен. Бердинген онаалдадан ажыр 9301 муң киловатт-шак электри энергиязын ажылдап кылган.

Шак ыңдыг бедик көргүзүгү, социалистиг чарышты ажыл-ишчилериниң ортузунга дээштиг организаастап тургаш чедип алган. Оон ачызында коллективте мурнакчыларның саны доктаамал көвүдеп орар, ыпчангаш планныг онаалдалар чедиишкиннинг күүселиннин турар. Кызыл участогунуң үлээр сеткизиниң улуг электриги А. Зиновьев, Бай-Хаак участогунда электрик-тракторист А. Калентьев, Кызылдың электри станциязында электри дериг-хереклелдериниң электрослесарь Д. Оюн, котёл салбырының машинизи В. Селигеев болгаш өскелер-даа социалистиг чарышка бирги черни ап, өскелерге үлегерин көргүзүп турарлар.

Тываның электри четкилериниң коллективи чыл планын декабрь 22-де — Энергетиктер хүнүнде күүседир бедиткен хүлээлгени алган, ону чедиишкиннинг боттандырып болурунуң бүгү аргалары оларда бар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

ССРЭ-ниң геология министри эш Е. А. Козловскийни Ленин орден -биле шаннаар дугайында

ССРЭ-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Чурттуң геологиязын хөгжүдеринге, минерал-чиг-эт баазазын быжыглаарынга улуг ачы-хавыязы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр бежен харлаанын холбаштыр ССРЭ-ниң геология министри эш Евгений Александрович Козловскийни Ленин орден-биле шаннаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1979 чылдың май 4.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

ДЭЭШТИГ САЛДАР ЧЕДИРЕРИ-БИЛЕ

Улусчу контроль

Партия, совет органнарының доктаалдарының күүселдезин чер-черде канчаар чорудуп турарын хынаары улусчу контроль органнарының бир чугула хүлээлгези. 1978—1979 чылдарда мал кыштаглаашкынын чедишкиниг эрттирер талазы-биле ,немелде хемчегер дугайында СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эрткен чылын хүлээп алган доктаалының күүселдезин контрольдаар талазы-биле Таңдының база Тес-Хемниң улусчу контролёрларының чорудуп келген ажылының дугайын моон адаанда материалдарда чугаалап турар.

Бо чугула доктаалдың күүселдезин организастаарынга холбашкан хемчеглерни ажылдап кылгаш, ол ажылды улусчу контрольдуң район комитеди эрткен чылдың чаймында-ла эгелээн чүве. Колдуунда ону малга чем белеткээринден эгеледи. Ажыл-агыйларның мал чеми белеткээр звеноларынга, бригадаларынга контрольдуң немелде болүктерин тургускан, ол ажылды чорудуп турар шынарынга холбашкан элээн каш рейдилерни чоруткан. Бо ажылдарга «Коммунизмниң херели», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның улусчу контролёрлары идепкейлиг киришкеннер.

Ажыл-агыйларда кыштаглаашкынга белеткелдиг база ону эрттирип турарының дугайында улусчу контролёрлар массалыг хыналданы, рейдилерни доктаамал чорудуп, ооң түңнелдерин сайгарып көргеш, партия, совет болгаш ажыл-агый органнарынга саналдарын киирип турган. Чижээ, эрткен чылдың ноябрьда улусчу контролёрларның идепкейлиг киржилгези-биле бүгү ажыл-агыйларга мал чеми чарыгдап турарының байдалынга хынаалданы чоруткан, а ооң түңнелин СЭКП райкомунуң бюрозунуң хуралынга чугаалашкаш, илерээн четпестерни дүрген чайладыр талазы-биле хемчеглерни алырын партия организацияларынга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, специалистериге хүлээндирген.

Ынчан чамдык совхозтар хой бодүүн чемнерни хээндектевейн, малга ол-ла хевээр каап берип, кайы хамаан чок чарыгдап келген, ооң ужурундан малдың продуктулуу чавызан турган. Ол четпестерни контролёрларның саналы-биле чайлаткан болгаш бодүүн чемнерни малга хээндектээш, берип эгелээнинден ону чарыгдаарынга камналга база тургустуткан. Ынчалзажок чамдык фермаларга мал чеминиң чидирин ооң соонда-даа уламчылап турган. Чижээ, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтың Доора-Халың, Кара-Булун сүт-бараан фермаларында кормушкаларны кылганындан бээр хой чылдар эрткен, ынчангаш негелдеге дүүшпестеп, үрелип баксыраан болгаш мал чеми черже төктүп каар турган. Ону база-ла контролёрларның киржилгези-биле эткен.

Бо чылдың кыштаглаашкыны ажыл-агыйларда аңгы-аңгы хевир-байдалдарда эртип турар. Аңаа белеткел эки болган черлерде ол таарымчалыг, а кыпче багай белеткелдиг кирген черлерге эки эвес болган. Ылаңгыя С. К. Тоба аттыг совхозка мал кыштаглаашкыны эрткен чылга бодаарга, элээн эки эртип турар. Мында малдың өлүп хораар чоруу эвээжээн, инектериң суду көвүдээн, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз бо чылдың бирги кварталында күүнеге эзт, сүт садарының планын ажыр күүсеткен.

Ооң-биле кады чамдык совхозтар кыштаглаашкынны багай эрттиргени ажыл-агыйга багай салдарны чедирген. «Революцияның чалбыыжы» совхозка кышкы үеде малдың продуктулуу дыка эвээжээн болгаш хой мал өлүп хораан. Районда эвээш хойлут ажыл-агый хиреде үш айларда оон 329 баш хой өлген болгаш эрткен чылдың ол үеэнге дедиээрге, мыйыстыг бода малдың өлүп хораары 29 хуу өскен. Ынчаарга «Коммунизмниң херели» совхозтуң хоюнуң саны ол ажыл-агыйнынындан үш катап хой-даа болза, ол-ла үеде ында ооң өлүп хорааны ол совхозтуундан өйн катап эвээш болган.

Кыш эгелеп турда, «Революцияның чалбыыжы» совхозка улусчу контролёрлар хыналданы чоруткаш, ооң удуртукчуларының болгаш специалистериниң ажыл-агыйжы эвес база харыысалга чок чоруун болгаш мал кыштаглаашкыны багай чоруп турарының фактыларын илереткен турган. Ол бүгүнүң дугайын районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкаш, совхозтуң кол зоотехниги Н. А. Филонова биле малдың кол эмчизи Л. Л. Ануфриев оларның шалыныының чамдык кезиин тырттарын шиитпирлээш, байдалды дораан эдерин олардан негээн турган. Ынчалзажок ол эштер-даа, совхозтуң удуртукчулары-даа оон чогуур түңнелди кылбаанын үстүнде фактылар бадыткан турар-дыр.

Малдың өлүп хораар чоруу Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында эрткен чылдың күзүүнүден-не эгелээн. Маңаа арын эгелээн аныяк малдар кыштаглаашкынче кирген. малдың чемгерилгезин, ооң ажаалдазын кышкы үеде багай организаеталаан. Улусчу контролёрларның хыналдазының соонда байдал бичин экижээн, ынчалаа-даа мында ниитиан-биле кыштаглаашкынның байдалы база-ла эки эвес эртип турар.

Ажыл-агыйларга кыштаглаашкынны эрттиреринге улусчу контролёрлар база үүгүн киргени чугаажок. Ынчанмыже «Революцияның чалбыыжы» совхозта, Дуржулга станциязында улусчу контролёрлар хой түүлдерни чедир кылбаанын чугаалаар алаар.

Кыштаглаашкынны таарымчалыг доосканындан мал ажылының продуктуларын күүнеге садар планының күүселдезин дорт хамааржыр болгай. Ынчалзажок ол план бо чылдың бирги кварталында күүсетинмээн. Дараазында айларда, кварталдарда мал ажылының продуктуларын күүнеге садарының планнары күүсеттинген турарын чедип алыр дээш, дээштиг ажылды чорудары улусчу контролёрларның бир чугула соругалазы болур.

Мал кыштаглаашкынын доозары көдээ ажыл-агыйның эң чугула кампаниязы — часкы хову ажылдарын чорудары-биле капсырлажып турар. Чер ажылының үнүш-дүжүт-күүнден мал ажылының хөгжүлдези шиитпирлиг хамааржыр болгай. Чоокта чаа районнуң улусчу контроль көдүлүктериниң даргаларынын, контролёрларының семинарынга ол бүгүнүң дугайын чугаалашкаш, бо чугула ажыл-херектиң кайызынгадаа массалыг, дээштиг контрольду чорудуп турган, эки түңнелдерин чедип алырын олар аңаа дугуржуп алганнар.

В. ИВАНОВ,
Таңды районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

БАЖЫҢ КӨЖҮП ЧОРУТКАН

«Труд» солунуң Горький кудумчузунда 18 дугаарлыг бажыңын москвачылар эки билиргеп. Архитектура талазы-биле солун ол бажың (ону Эриксонуң төлевилеп-биле туткан) пайысылалдың культура талазы-биле тураскаалы болур. Аңаа сураглыг ном үндүрүкчүү—чырыдышкынның ажылдакчызы И. Д. Сытинниң конторазы турган болгаш «Правда» солунуң секретары болуп Мария Ильинична Ульянова ажылдап турган. Сөөлгү чылдарда ол бажыңга «Труд» солунуң редакциязы ажылдап келген. Амгы үеде ону Горький кудумчузун дуржаар 34 метр черже көжүрерин шиитпирлээн. Ону Пушкин шөлүнде чаа туткан «Известиялың» редакциязының болган парлаар черинің бажыңын көскү кылдыр тургузар соругабиле көжүргеп.

Бажыңнарны «көжүрериниң» байлак дуржулгазы бистиң чуртувуста бар. 1935 чылдан эгелээш, ийиги беш чылдың чылдарында пайысылалды чаартып турар үеде ооң янзы-бүрү районнарындан элээн каш бажыңнарны көжүргеп. Ооң-биле кады Моссоветтиң бажыңы база көшкен. Чурттаага бажыңнары «пассажирлер-биле» кады көжүп турган. Олар ол үеде кандыг-даа эпчок түүлду көрбээннер.

«Труд» солунуң 10000 тонна оажыңының кошкени болза улуг көжүрүүшкүнүң түгле эгези болур. Пайысылалдың төвүн чаартып тура, «Мосфундаментспецстрой» трестиң тудуглар көжүрер талазыбиле төлевилел-тудуг эргелелиниң специалистери дөртен хире бажыңнарны көжүрерин шиитпирлээннер.

А. СЕНЦОГТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

НЕГЕЛДЕ КОШКААНЫНДАН

«Кызыгаар» совхозтуң дирекциязы (директору М. С. Сарыглар) болгаш специалистери мал кыштаглаашкынын хүн бүрү контрольдап, ында четпестерни баш удур чайладырының хемчеглерин алган болза, кыштаглаашкынны эки эртирер аргалар бар турган. Бо дугайын мурнакчыларның дуржулгазы хереченлер турар. Чижээ, мурнакчы хойжу А. Бызаакай төрүүр чүс хойга онааштыр 100 хураганны камгалап алган. Д. Ланаа, О. Дижитмаа, Х. Соян, М. Дандаа, Б. Борбак-оол оларның болгаш өске-даа малчыннарның коданнары хүр-чаагай кыштаан.

Ынчалза-даа совхозта кыштаглаашкынның эртин турарында дүвүреннг фактылар барын хыналда илереткен. Дирекция кыштаглаашкынга контрольду, специалистерден, база малчыннардан негелдерни кошкак тургускан. Ооң уламындан эрткен чылдың ол үеэнге дедиээрге, бо чылдың бирги кварталында бода мал 4,4 катап, хой 2,2 катап хой хораан.

Совхозтуң удуртукчулары, специалистери мал чеминиң курлавыры четпезин билип тура-ла, ооң чарыгдалын шыңгыы контрольдаваан. Коданнар малга чем каап бээр хереклелдер-биле четче хандыртынмаан. Малдың бөдүүн чеминге кандыг-даа нормачижек тургустунмаан. Концентраттар кадагалаар бөдүүн складтар чогундан ону сиген кажааларының иштинге төп, довурак, хар-биле холуштурып турар. Түгле Улуг-Күзег фермазынга бөзин өске черлерден садын алган сигенни чаңгыс черге бөлүп сараттан албайн, кайы хамаан чок төп каан. Мал чеминиң кадагалал-хайгааралын багай тургусканыдан ол фермага 19 тонна сиген өртүнүп, күүнеге 855 рубльдин когаралын чедирген. Мындыг таварылга ооң мурнунда база болган турбуже, совхозтуң удуртукчулары ооң түңнел үндүрбээн.

Малдың суггадын багай организастаан. Совхозта сут сөөртүр түгле 2 автомашина ажыладан турар. Кыштаг бүрүзүнде сут кудар ишкир савалар бар-даа болза, оларны чылыглаваан, малга сут кудуп бээр демир деспилер чедишпес. Специалистер (кол зоотехник Б. Дакуу) болгаш бригадирлер малчыннарга ында-хаая чедип турарындан кодан бүрүзүнде мал кыштаглаашкынының байдалын эки билбес.

Ынчангаш чамдык коданнарда мал берге байдалда кыш ажыр турар. Чижээ, Дугайда П. Баанның коданында бода малдың 80 хире хуугу арын баксыраан. Оларны азыравайн турар, сут бо-ла үүктели бээр. Өске-даа ипек кадарчыларының, хойжуларының коданнарында байдал оон дээредевес. Ылаңгыя Монгуш Халбыңның коданында 560 ажыг хойнуң хой кезин арын баксыраан, чаш хураганнарны өл-шык, соок черде чемгерип турар. Специалистер болгаш бригадир Н. Дандаа аңаа чедип тураадаа байдалды эскербейн келген. Мал арын-баксырап, өлүп-хорап турда, Монгуш Халбың ону чажырып турган. Документ өзугаар бо чылдың үш айларында ол кодандан 10 баш хой өлген дугайында актылар бар. Контроль санаашкын чорударга, Монгуш Халбыңдан 53 баш хой, 54 хураган дудаан.

Совхозтуң бухгалтериязы малдың учёт-отчёдун четпес чорудуп, ай санында санаашкынны эрелгей эрттирип, немей бижилгелер кылыр фактылар илерээн.

Контроль санаашкын чорударга, чамдык хойжулар дудагалдыг болган. А мал учёдун харыылап турар бухгалтер С. Кадыг-оол ажылга харыысалга чок, күүне мөгелээр фактыларны болдурган.

Районнуң улусчу контроль комитеди совхозта мал кыштаглаашкынын организастаанында шыңгыы четпестерни бо чылдың февральдың бирги чартымында бодунуң хуралынга сайгарын корген. Ону чайладырын совхозтуң дирекциязындан, специалистериндан негээн турда, ооң күүселдезин хандырбаан.

Ынчангаш комитеттиң хуралынга бо айтырыгны катап сайгарын көргеш, үстүнде четпестерни эдер деп совхоз директору М. Сарыгларның аазаашкынын барымдаалааш, ону шыңгыы сагындырган. Совхозтуң кол мал эмчизи Л. Булакты, кол зоотехник Б. Дакууну, Улуг-Күзег фермазының эргелекчизи Ю. Балчарны комитет доңгуткан.

Д. ХЕРТЕК,
Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

ЧЕДИИШКИННИГ АЖЫЛДААН

Онгу беш чылдың дөртку чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш Монгун-Тайга районнуң будурулге коллективтериниң ажыл-ишчилери кызымак ажылдап, бирги кварталды күш-ажылчы чедишкиннериг дооскан.

Районнуң ажыдыраа хандырылга комбинады бирги кварталда чонга 1800 рубльдин янзы-бүрү хептерин болгаш чугула хереглелдиң өске-даа барааннарын будурер хүлээлгеин ажыр күүсеткен. Ылаңгыя даараныла цехиниң коллективи планын 157 хуу күүседип, комбинаттың цехтериниң арызында калбаган чарышка бирги чөрни эзлээн. Чурук тырттырар цех планын база ажыр күүсеткеш, мурнакчыларның одуруунда киреен.

Районнуң септелге-тудуг участогунуң ажыл-ишчилери бирги кварталдың планын 101,6 хуу күүсеткен. Ол ышкаш харылаа белдириниң коллективи бирги кварталда алган социалистиг хүлээлгелерин база ажыр күүседип, мурнакчы ажылдаан.

Районнуң хереглекчилер ниитилелиниң, коммунал будурулгелер комбинадыкың коллективтери чылдың бирги кварталының планынга онаалдаларын база ажыр күүседип, мурнакчы ажылдаан.

Кызымак ажыл-ишчи-биле чоннуң хундуткелин чаалап алган мурнакчылар үстүнде ады үнгөн будурулгелерде хөй. Оларга даараныкчылар М. Дөңгаа, К. Хертек, М. Иргит, С. Шөмбүл, Д. Кара-Сал, тудугжулар С. Абан-оол, Д. Хертек, А. Чигжит-оол болгаш оон-даа өске хөй-хөй мурнакчыларны хамаарыштырып болур.

Д. КУУЛАР.
Мугур-Аксы суур.

Мал ажылы — шалыпчы иш

КҮЖЕНИИШКИННИ КОШКАТПАС

Кыштың берге үеан эрткен. Ынчалзажок чае базала белен эвес. Ону барымдаалааш, малчыннар кыштан менди ажырган малынган чаңгыс-даа башты хоратпазы-биле күженишкинин кошкатпайн турар. Малчыннарның часкы чымыштыг ижинге хамаарышкан болук материалдарны моон адаанда парладывыс.

Бүрүн менди

Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйларында өшкүнүң оолдаашкынны кидин түлүктеп турар. Районда ниитилиг-биле 10.637 баш төрүүр өшкү бар. Оон 6770 өшкү оолдаан болгаш 6818 анай менди дорутун турар. Төрүттүнген анай бүрүзү бүрүн менди алдынган. Ылаңгыя «Бай-Тал» болгаш «Кара-Хөл» совхозтарда өшкүлер ийистеп турар.

Малдың чаш төлүн менди алыр дээш социалистиг - чарыш өшкү кадарчыларының аразында калбарган. «Бай-Тал» совхозтуң Хемчик базында өшкү бригадазының малчыннары И. Сотпа 238 өшкүден 253, А. Очур 220 өшкүден 226 анайны менди ап, чарыштыг типлекчилери болуп турар.

Совхозтарның дирекциялары, парткомнар болгаш профэвилел комитеттери өшкү оолдаашкынының үеэнде малчыннарның ажылдаарынга бүгү таарымчалыг байдалдарны тургускан. Кодан бүрүзүнде 2—3 сакманчыны быжыглаан. Автолавкалар бригадаларда хуваттынган, тускай график өзугаар үүгүшкүнү кылын турар. Ол ышкаш почта чедирилгезин эжиктеп. Лекцияларны, беседаларны доктаамал кылын турар.

Б. БАРБА.

Мергежили бедээн

«Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыны Сергей Сарыглар чаңгыс өл-ла ажылынга 27 чыл болуп турар. Ынчангаш ооң арга-мергежили бедээн. Ол сөөлгү дөрт чылда өшкү кадарын келген. Сергей Сарыглар чыл бүрүле бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Оон чедишкининиң чажыды мындыг. Чайгы үеде малын эки оттуг серпин тайгаларга одар солун тургаш, ыяк семиртип алыр. Өдек-кыштаан боду септээр, чиртир сигенни кезип алыр.

Сергей Сарыглар эрткен чылын өшкү кадарчыларының аразында чарышка типлекчи болгаш, совхоз дирекциязындан телевизор-биле шаңнаткан. Бо чылын ол төрүүр 100 өшкүге онааштыр 95 анайны, өшкү бүрүзүнден 600 грамм чеокту алырын хүлээнген.

Оон коданында ам төрүүр 350 өшкү бар, оон 270 өшкү оолдаан. Анайлары шуптузу менди дорутун турар. Часкы үеде өшкүлериндеп, чаш анайларындан чаңгыс-даа башты оскунмас дээш, Сергей Сарыглар бо хүннерде эрес-шудургу ажылдан турар.

О. БОРАШ.

Мурнакчыларның бирээзи

Чөөн-Хемчик районнуң Карл Маркс аттыг совхозунда малчын Ховалыг Тазар-оол — мурнакчыларның бирээзи. Ол он сес чыл улаштыр хойжулап келген. Хоочун хойжу ылаңгыя онгу беш чылды бедик көргүзүглерлиг эгелээн. Эрткен үш чылдың чыл бүрүзүнде-ле, Ховалыг Тазар-оол ортумаа-биле 100 хойга онааштыр 110 хураганны менди дорутурган.

Бо чылын ооң хойлары кыштан хүр ашкан. Хураган алыры база-ла хоомай эвес болган. Ам 370 хой төрөөн, 378 хураган менди өзүп турар. Хойжунуң кадайы Ховалыг Хандоо коданда кол сакманчы болуп, 200 баш хураганны менди дорутурган.

Ховалыг Тазар-оолдуң коданы арыг-силиг, хамык чүве эмге-секселиг. Кажаазының суурнуң албан организация черлерин совхоз одаар үүлдүн-биле хандырып турар. Моон соңгаар Мугур-Аксында районнуң одалга черинің филиалын Мөгөн-Бүренге ажыдары көрдүнген. Чурттакчы чонвуң хөмүр-даш-биле хандырылгазынга ол таарымчалыг байдалды тургузар болгаш бо чылдан эгелеп шиитпирлеттинер.

Аспаты, Алдыы-Ыймааты, Каргы-Бажы ыныгалдыр соокка шыдаммек дыт тарып өстүрер дугайында Чадаананың ыяш ажыл-агый чери-биле дугуруушкан бис, оны чоокку үеде боттандырып эгелээр.

К. ЧАШ.

Чер ажылының

бедик культуразы дээш

ЧАШТЫРАРЫНЫҢ ЧОГУМЧАЛЫГ ХУУСААЛАРЫ

Хову зоналының суггат чок чер ажылынга кызыл-тастың дужулу часкы-чайгы өл-шыктан хамааржыр. Ындыг болганда, тараа культураларын чаштырарының чогумчалыг хуусаалын шилип алыры чугула ужур-дүзелиг.

Тыва АССР-ниң хову черлеринге тарааларны чаштырып турарының хуусаалары хой чылдарда хайгаарын көөргө, эртеги хуусаада чашкан үреэнинер колдуунда-ла шоолуг чылыгаан хөрүүнге хомдүпер, ооң түңнелинде хөөп, өзүп үнери кончуг оожум болур. Ынчан чаштырганындан эгелээш: тараанын үнүп келириниге чедир 15—19 хонук эртер. Ол чорук үреэннериң чамдыгының серпин болгаш шык хөрүүнге чыткан ирин үреллиринге, үнүп эгелээн тараага аарыгларның халдаарынга чедирер. Ол бүгү үүлдер чашкан тараанын үнүүшкүнүүн дыка кудуладып турар.

Температура куду турда, хөрүүнге азоттуң шүүлеппишкин чорудулгаам оожум болур, ынчангаш өзүп үнүп эгелээн үнүштер чедингир чеминг-биле хандыртынын шыдавас.

«Саратов-29» болгаш «Бурят» дээр кызыл-тастарны майның 15-тен 25-ке чедир чажарга, эң-не таарымчалыг дээрзин Тываның Көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязынга чоруткан шинчилелдер көргүскен. Ол үеде чажын каарга, үрелин хат алырынга база үнүп келген тараалар шуурганнарнын сый шаварынга таварышпас, биосферага чылыг мөөцеттингенин-биле температураның, сугкун, чемненилгенин өй-таа байдалдары тургустунар.

Кызыл-тастың кулакталыры болгаш мурнуланың баш тыртары таарымчалыг үеге таваржыр: июньнуң 20-ден августун 20-ге чедир (үеде өл-шык аажок дүжер (чыл нормазының 40—45 чедир хуузу). Ынчангаш тараа эки четчин үнер апаар.

Үрелинин эрте чажын каарга, ооң өзүп үнериге чылыг болгаш өл-шык чедишпес болур. Оон ужурундан тараа кыска сыптыг, дошпу баштыг апаар.

Үрелинин эрте чажын каарга, ынчан хой үнер бок үнүштер кызыл-тастың дужулге багай салдарны чедирер.

Хөрүүнүн өл-шыгы таарымчалыг болганда кызыл-тастың дазыл системазы эки үнер, белдир дазылдарның саны көвүдээр. Олар чокта кол дөстер чайгы өл-шыкты база чемиштиг бүдүмелдерни бүрүү-биле ажыглап шыдавас. ооң түңнелинде чалын эрте чашкан кызыл-тастың дужулу майның 15—25-те чашканынга дедиээрге, гектар черден 3—4 центнер куду болур.

Ынчангаш Тыванын хову зоналынга кызыл-тасты чажарының чогумчалыг хуусаалары майның 15-тен 25-ке чедир үе болур. Ол хуусаа бок үнүштер-биле эң-не үре-түңелдиг демисежириниң аргазын бээр. Орай чаштырылгадан үнгөн тараалар эрте-чазын удаа-дараа болур доозунуг хаттарга таварышпас болгаш орай дүжер өл-шыкты дыка чогумчалыг ажыглаар.

О. НАЗЫН-ООЛ,
Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының агрохимия лабораториязының эргелекчизи.

ТҮҢНЕЛ ҮНГЕН

Ол магазиннер бирги кварталда бараан саарылгазының планын шупту күүсеткен. Ынчалза-даа садыг четкизиниң ажылдакчыларының чарыжының түңнелин чүгле бараан саарылгазының планын күүсеткенинден көөр эвес, бүгү талазы-биле анализтеп түңнээр болгай. 30, 46, 50 дугаарлыг магазиннерге совет садыгның доктааттынган корум-чурумун хажыдын турган фактылар турганындан олар шаңнал, макталга кирбээн.

Ынчангаш бүгү-ле талазы-биле эки көргүзүглерни № 38 аъш-чем магазинниң гастрономия салбыры (эргелекчизи Г. Куклицкая) чедип алгаш, бирги черни алган. Ийги черни № 45 магазин (эргелекчизи М. Басманова), үшкү черни № 38 магазинде ногаа аймаа садар салбыр (эргелекчизи Е. Климчук) алган. Бо мурнакчы магазин болгаш салбырлар тус-тузунда өртектиг белектер-биле шаңнаткан.

Кызыл хоорайның 30, 38, 45, 46, 50 дугаарлыг аъш-чем магазиннериниң садыгжыдарының болгаш ажылчыннарының ниити хуралы болган. Аңаа бо чылдың бирги кварталының түңнелин үндүрген. Ол бөлүк магазиннериниң директору Мария Ивановна Григорович бирги кварталда магазиннериниң түстузунда канчаар ажылдаанын дөпчу, анализтеп чугаалаан.

Х. ОНДАР.

ХАЛАС ЭРТТИРБЕС ДЭЭШ

Чөөн-Хемчик районнуң Карл Маркс аттыг совхозунуң чер ажылдыглары Сесеге ховузунга бо чылын 3100 гектар черге янзы-бүрү культураларны тарыыр. Күзүн андарган 1400 га черниң шыгын базырарын бо хүннерде уламчылап турар. Хоочун тракторист Шолбан-оол Ондарның удуртулгазы-биле үш агрегат бир демнит ажылдап турар.

Ооң-биле чергелештир 1700 га черни удур андарар ажыл чедишкиниг чоруп турар. Механизаторлар үнелиг үешакты халас эрттирбес дээш бүгү күжүн салып, кызымакай ажылдап турарлар. Оларның ажылдап, чурттаарывга таарымчалыг байдалдарны совхоз тургускан. Хову-трактор бригадазының төвүнде ниити чурттаага бажыңында ак чоорганныг орукнар салдынган, кызыл-булуң ажылдап турар, шахмат, шашки болгаш өске-даа ойнаар түүлдерни, солуннар, журналдарны ында салгылаан. Кижилерни күш-ажылче хей-аът киирип турар лозунгар, плакаттар, көргүзүг самбыралары бар.

А. ОНДАР.

«Тээли» совхозтуң Эзр-Хаваи сүт-бараан фермазы чүгле районда эвес, а республикада мурнакчы фермаларның бирээзи. Ол коллектив онгу беш чылдың дөртку чылын шалыпчы күш-ажыл-биле эгелээн. Мында ныыштаглаашкын чедиишкиниг эртип, малдың продукциязы кудулавайн турар. Шалыпчы коллективтиң саанчылары бирги кварталда 60 тонна сүт дужаар планын барык бир ай бурунгаар күүсеткен.

Саанчылардан Александра Хертековна Бильчей хей сүттү саап, типлекчи болган. Ол ам бо фермада 14 чыл иштинде саанчылап турар. Бо чылын алган социалистиг хүлээлгези күүсеттинер дээрзинге ол бүүрелдиг.

ЧУРУКТА: А. Х. БИЛЬЧЕЙ.

Х. МОҢГУШТУҢ фотозу.

Парлаттынмаан чагаанның изи-биле

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АП ТУРАР

Мөнгүн-Тайга районда «Мөгөн-Бүрен» совхозтуң төвү Кызыл-Хаяа суурнуң чурттакчы чову одаар үүл-биле бергеп турарын илереткен чагаа редакцияга келген.

Улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазының орадакчызы Д. Л. Монгуштун биске харыылааны:

Авторнуң бижип турар фактылары шын. Суурнуң бүгү чурттакчыларының ниити хуралынга ук чагааны сайгарып чугаалашкан. Одаар үүл талазы-биле ол черде байдал чедимче чок. Чүге дээрге ооң чоок кавызында ыяштыг черлер мурнуку чылдарда-ла ажыглаттына берген.

Совхозтуң дирекциязы болгаш райкүүсном база республиканың чогуур албан организация черлери «Мөгөн-Бүрен» совхозка одаар үүлдү моон соңгаар экижидериниң хемчеглерин алыр. Совхоз Күрүкомсёльхозтехника - биле дугуржүп, Чадаанадан хөмүрдаш соорткеш, ыяш одаарын эвээжедир. Ол ышкаш өске-даа таарымчалыг аргаларны ажыглаары планнаттынган.

Суурнуң албан организация черлерин совхоз одаар үүлдүн-биле хандырып турар. Моон соңгаар Мугур-Аксында районнуң одалга черинің филиалын Мөгөн-Бүренге ажыдары көрдүнген. Чурттакчы чонвуң хөмүр-даш-биле хандырылгазынга ол таарымчалыг байдалды тургузар болгаш бо чылдан эгелеп шиитпирлеттинер.

Аспаты, Алдыы-Ыймааты, Каргы-Бажы ыныгалдыр соокка шыдаммек дыт тарып өстүрер дугайында Чадаананың ыяш ажыл-агый чери-биле дугуруушкан бис, оны чоокку үеде боттандырып эгелээр.

Дузалал ажыл-агыйже кичээнгей

АМЫДЫРАЛГА АЖЫКТЫГ

Эрткен чылдың ноябрь айда улус депутаттарының кодээ, суур Советтериниң күүскомуна дарганларының Кызылга болуп эрткен чөвүлел хуралына кодээ чоннуң амыдыралының культуразын бедидер, хууда дузалал ажыл-агыйын хогжүдер, чурттакчылыг суурларны чаагайжыдар айтырыгны чугаалашкан болгай. Ынчангаш Сүт-Хөл кодээ Советтиң күүскому бо талазы-биле алгын ажылдарны кылган.

Бо айтырыгны кодээ Советтиң сессиязында, бүгү чоннуң болгаш агитквартиралар хуралдарынга чугаалашкан. Кодээ Советте 505 орегедеп 26 ореге кавды-даа мал азырап, өстүрбейн турар. Сут-Аксы суурнуң чурттакчыларының хөй кезин ногаа, картофельди тарып, оон багай эвес дүжүттү ап турар. Ынчалза-даа суурда картофель олуртпайн, ногаа тарывайн турар ореге-лер ам-даа бар. Инек, хаван дээш өске-даа мал азыравайн, ногаа тарывайн турар чурттакчыларны малдандырар болгаш ногаа, картофельди тарып, өстүргеш, ону амыдыралга ажыктыг болдуларының дугайында тайылбыр ажылын чорудуп, чогуур хемчегларни ап турар. Амгы үеде чагыг ёзугаар картофель үрезинин садарын организастап эгелээн.

Сут-Аксы болгаш Кара-Чыраа суурларда хөй чылдарда ногаа, картофельди доктаамал тарып, эки дүжүт ап турар чурттакчылар бар. Оларга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Чульдум Моңгуш, Борис Моңгуш, Шылгаар-оол Ооржак, Диизеңмаа Ондар, Виктор Моңгуш болгаш өскелер-даа хамааржыр. Олар ногаа тарыыр шелдерге одекти, кара довуракты теп, чемиш-чидиш, рассаданы боттарының бажыңнарынга өстүргеш, огородунга тарып, олуртып турарлар.

Ногаа аймаан тарыырының, ону ажаап, суггарарының болгаш оон алган дүжүдүн аъш-чемге шын ажыглап, кышка белеткеп, дузап алырының талазы-биле чон оргузунга тайылбыр ажылын хөрөөженнер чөвүлели (даргазы Ооржак Чудур) идепкейлиг чорудуп келген. Ол ажылды агитквартиралар аайы-биле чорударга эптиг болгаш эки түңнелдиг болур. Ынчангаш хөрөөженнер чөвүлели агитквартираларның удуртукчулары болгаш чурттакчыларны янзы-бүрү темалыг кежээлерни эрттирип турар. Сут-Аксы суурнуң Аныяктар кудумчузунда № 2 агитквартира Л. И. Брежневтиң «Кур чер» деп номунга кежээни Культура бажыңына организастап эрттирген. Оон кол угланыышкынын дузалал ажылагыйынче угландырган. Ол кудумчуда колдуунда-ла совхозтуң түскай артемиктери болгаш башкылар, эмчилер чурттап турар. Олар бо чылдан эгелеп саар пиектиг, ногаа, картофельди тараап турарын чедип алыр сорулганы салгаанар. Эмелге коллективиниң организастаакы Делегейниң уругларын чылынга тураскааткан кежээнге эт, сүт, чуурга болгаш янзы-бүрү ногаа аймаанның уругларының өзүлдезинге, надыынга эргежок чугулазының дугайында чугааны кылган. Ынчангаш мал-магаанны азырап, ногаа аймаан тарыырынче өг-бүле бүрүзү кичээнгейин күштелдирери чугула дээрзин ол кежээниң киржикчилери чугаалап турганнар. Ындыг янзылыг кежээлерни солун кылдыр организастап турарга, дузалыг, дээштиг болуру чугаажок.

Школа, ажылчын кооперациязы, уруглар албан черлериниң коллективтери дузалал ажыл-агыйын чугулага коруп, хаваннарны азыраарын болгаш картофельди тарыырын шинтпирлээн. Мал-маганны азырап, тудары-биле холбаштыр оон өдээн ногаа тарыырынга чөп ажыглап, кажаа-турлаан арыглап, бажын-балгадының девискээрин үргүлчү арыг-шевер тургузары, олурткан ыыштарны малдан камгалап, хөрим штакетник-терни септеп кылыры база чугула болгай. Ынчангаш суур чаагайжыдылгазы хууда дузалал ажылы-биле тудуш холбаалыг-дыр дээрзин билдингир. Бо талазы-биле бисте чамдык ажылдар кылдынып турар. Амгы үеде Алдан-Маадыр кудумчузун, Кара-Чыраа суурнуң төп кудумчузун сайлап, дескилеп эгелээн. Кудумчу херимнерин септеп, кылырын план ёзугаар чорудуп турар. Чаагайжыдылга ажылынга суурнуң хөрөөженнер чөвүлели идепкейлиг киржип келген. Агитквартиралар аразында чарыштыг. Оон түңнелин чартык чылдан үндүрер. Эрткен чылдың тиилекчилери Шушенскоеже экскурсиялап чораанар. Ол ышкаш депутаттар хамаарышкан округтарында бо ажылды база чорудуп, идепкейлиг ажылдап турарын демдеглээри чугула.

Чамдык кылдынган ажылдар бар-даа болза, четпестер, чедир кылдынмаан үүлдер ам-даа хөй. Суурнуң чаагайжыдылгазынче сагыш салыры ында ажылдан, чурттап турар кижи бүрүзүнүң хөрөө дээрзи билдингир болгай. Ол ышкаш материалдыг байдалын экижидер дээш өг-бүле бүрүзү сагыш човаар ужурлуг. Ынчалза-даа бисте малмаганы чок, ногаа, картофель тарыырын бодавас, дузалал ажыл-агыйының ажык-дузазын чедир үнелевес. Бажыңбалгадының арыг-шевери куду, безин үрелген хөрим-кажааларын удур септеп кылбас чурттакчылар бар. Ындыг кижилер-биле ажылды кодээ Советтиң күүскомунуң талазындан ам-даа чогуур деңнелинге чедир чугуселаалын миннир апаар. Ынчангаш кодээ Советтиң күүскомунуң талазындан ам-даа хөй ажылдарны кылыры негеттинин турар. Дузалал ажыл-агыйын сайырадыры чурттакчыларның боттарындан база улус хамаарылгалыг болганда ол айтырыгже өг-бүле бүрүзү кичээнгей салыры чугула.

В. ТОЙЛУГ-ООЛ,

Сут-Хөл кодээ Советтиң күүскомунуң даргазы.

Чөөн-Хемчик район.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

НАЙЫРАЛДЫҢ ЧАЛГЫННАРЫ-БИЛЕ

СОФИЯ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Совет Эвилелиниң бедик шаңналдарын ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Н. Н. Рукавишниковка болгаш Болгария Улус Республиканың хамаатызы шинчилекчи-космонавт Георгий Ивановка тывысканы болгар хамааты бүрүзүнүң өөрүшкүзүн хайныктырган деп, БКП ТК-ның органы «Работническо дело» солун бижээн.

Сылдыстыгның алышкылаының эрес-маадыр чоруунга бистиң улузувус чоргаарланын турар деп, ол солун айыткан. Берге байдалдарда ботботтарының эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруун оларның көргүскенин болгар улус аны-дукма совет-болгар найыралдың бузулбазының демдээ кылдыр көрүп турар. Ол найырал—шинтпирлиг фактор, оон ачызында бистиң Торээн чуртувус бодунуң социалистиг хогжүлдезинге чаа-чаа бедиктерни чедип алган, бүгү делегейге тайбың болгаш дешпилге дээш демиселдиг мурнуу одуруунда Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг аны-дуңмалышкы өске-даа чурттар-биле кады бүүрелдиг чоруп орар. Бузулбас совет-болгар найыралдың ачызында Болгария Улус Республика делегейниң эртем-техниктиг бодалының—космос эртеминиң болгаш техниказының база космос делгемин шинчилээриниң эң мурнакчы талазынче үнген деп, «Работническо дело» солун түңнелинде онзалап демдеглээн.

БОЛГАР МАЛЧЫННАРНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери Малчын хүнүн калбаа-биле демдеглээн.

Социалистиг тургузуушкунуң чылдарында мал ажылы чурттуң кодээ ажыл-агыйының бедик хогжүлделиг адыры апарган. Ол — кодээ ажыл-агый продукциязының 35 хуузун болгаш аъш-чем үлетпүрүнге чиг-эттиг база 35 хуузун берип турар.

Сөөлгү чылдарда мал ажылында бүдүрүлгени концентрастаарының хөрөө калбак фронт-биле чоруп турар: хаваннарның 20 чыгам улуг фермалары ажыглалда кирген, күштүң 13 комбинаттарын туткан, оларның түс бүрүзүнге төрүүр 110 мүңдан 650 мүң чедир күштар турар.

Бызаалар семирти азыраар 10 ажыг улуг ажыл-агыйларны, сүткүр малдың хөй санныг фермаларын тургускан.

ВРОЦЛАВ УТПААН

ВАРШАВА. (СЭТА). Вроцлавтың ажылчы чоннары ол хоорайны совет дайынчыларының хостаанындан бээр 34 чыл оюн демдеглеп турар. Совет дайынчылар маадырлыг тулчуп турган, ол хоорайны болгаш оон чурттакчыларын хостаан. Бо дээрге аштырыышкынга чайлаш чок таваржыр дей бергеш, фашистерниң каран-кызыл камгалап турганы гитлержи сөөлгү шивэлериниң бирээзи-дир. Араатанзаан фашистер ол хоорайны шуут-за бузунду болдурганнар.

Бөгүн Вроцлав —Польша Улус Республиканың экономиказының, культуразының болгаш эртеминиң эң улуг төптериниң бирээзи. «Пафавог» завод демир-орук магистральдарынга чыл бүрү күчүлүг 100 чедир электровозларны болгаш муң-муң вагоннарны берип турар.

Вроцлавты хостаанының 34 чылынга болгаш фашистиг Германияны ашкан Тиилелгениң хүнүнге тураскаатканы янзы-бүрү культура хемчеглери бо хүннерде театрларда, клубтарда, дээди өредилге черлериниң аудиторияларында, ажык эстрадаларда болгаш стадионнарда болуп турар.

ТҮҢНЕЛДЕР ҮНГЕН

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Эрткен чылда венгр чаартыкчыларның күш-ажылының түңнелдерин үндүрген. Чогаадылгаларны болгаш чаартыкчы саналдарны нептереткениден экономиктиг ажык 3 миллиард форинт акша болган. Чепельдиң металлургтарының болгаш машина кылыкчыларының—«Бригада бүрүзүндөн-не бир чаартыкчы саналды» деп кыйгырыының салгакчылары улам көвүдеп орар.

Эрткен чылгы барык 4 мүң чаартыкчы саналдарның авторлары венгр тудугжулар болган. Оларның ажыл-ижинин ачызында республиканың хоорайларының болгаш суурларының овур-хевири чылдың чаартыныр, Венгрияның улептүрлүг төптери—Мишкольца, Сегедте, Татабаньеде чаа будүрүлгелериниң корпустары өзүп турар.

АКЫ-ДУҢМА ПАРТИЯЛАРДА

Великобританияның Компартиязының медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Парламент соңгулдаларының түңнелдеринге холбаштыр Великобританияның Коммунистиг партиязының Политиктиг комитеди медеглел парлаан. Ол соңгулдаларга консервативтиг партияның тиилелгезиниң кол чылдагааны «барыын үзелдиг лейбористиг удуртукчуларының чорудуп турары политиканың түңнели» болган деп ол медеглелде чугаалаан. Эрге-чагырганга лейбористерниң туруп келген үезинин дургузунда чуртка өртектер ийи катап өскен болгаш ажыл чоктарның саны көвүдөөн деп, оларга удур көдүрүлген буруудадылгаларга лейбористерниң удуртукчулары соңгулда кампаниязының үезинде чүү-даа удурланыштыр тургузуп шыдаваннар.

Улуг монополияларның тергиделинге ойтур шавыышкын, ажылдаар черлерни хандырары, өртек-үениң өзүлдезин кыңчыктырбазы, демократтыг чаартылгаларны чорудары, ажыл төлевирин болгаш пенсияларны бедидеринче, ажыл неделязын кызырарынче, социал, демократтыг болгаш профсоюзлел эргелерни калбартырынче угланган идепкейлиг хөделиишкиннер чергелиг, чөөн үзедиг шилип алышкын политиказының эргежок чугулазын соңгулдаларның түңнелдери база дагын бадыткаан деп, англи коммунистер демдеглеп турар.

Великобританияның соңгулда системазының антидемократтыг характерлиин медеглелде онзалап демдеглээн. Ол система «бодунуң политиказын миллион-миллион соңгукчуларның медерелинге бүрүн чедирер арганы» Компартияга бербээн.

Коммунистерниң туружу

ПАРИЖ. (СЭТА). Боо-чепсекти эңдере бүдүреринге удур тодаргай базымнарның эргежок чугулазын, Барыын болгаш Чөөн үүтер күрүнелериниң аразында кады ажылдажылганы быжыглаарынын, хөгжүп орар чурттар-биле чаа харылзааларга үндезилеттинген шак ындыг экономиктиг корум-чурумну делегейге тургузарының чугула ужур-дузалыын Францияның Компартиязындан депутат М. Гремес Национал хуралга чугаазында онзалап демдеглээн.

Даштыкы политика айтырыгларының талазы-биле саналдар чоруп турар үеде ол инициативаны үндүрбүшаан, Францияның Компартиязы ажылчы чоннарның болгаш ниитизи-биле бүгү чуртүүн эрге-ажыктарын, француз улустуң бодунуң салым-чолун боду тодарадыр эргезин хандырарын барымдаалап, Европага болгаш делегейге кады ажылдажылганы улуу-биле калбартырынга идиг-бээр чүткүлдү удуртулга болдуруп турар деп, ол медеглээн.

Европа парламентизинге ам болур соңгулдалар дижир чүвеге хамаарыштыр «Европа интеграциязынче угланыышкын политика-даа, экономика-даа талазы-биле Францияга улуг үржүктарлыг болур» деп, депутат онзалап демдеглээн. Европа парламентизинге соңгулдаларның түңнелинде «каттышкан Европаның» хөй национал-дыг механизмин күштелдирери Францияның национал бот-эргезинге улуг каражаны таварыштырып, ажыл чокталыр чоруктуң чидиленирингe, ажылчы чоннарның амыдырал деңнелиниң улам ыңай кудулаарынга чедирип, француз экономиканың дыка хөй адырларынга немелде бергелерни тургузар деп, ол чугаалаан.

Нейтроннуг бомба турбазын дээш

БОНН. (СЭТА). Чепсеглениишкинни дүжүреринин болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының политиказын хандырарын Герман коммунистиг партия бодунуң кол сорулгаларының бирээзи кылдыр тургузуп турар. Ол партия Германияның Федеративтиг Республиказының девискээринге нейтроннуг бомба кажан-даа турбазын дээш туржуп турар деп, Герман компартияның Дартазының оралакчызы Г. Готье Дюссельдорфка чүве чугаалап тура медеглээн. Чаа тодаргай саналдарны үндүрбүшаан, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадырын болгаш чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле тодаргай базымнарже шилчиирин бодунуң сорулгазы кылдыр салып турар Совет Эвилелиниң политиказынга ол байыр чедиргеп. Политика талазы-биле дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкыны-биле немей долдурары барын-герман ажылчы чоннарның калбак массаларының эрге-ажыктарынга бүрүн таарышкан болур деп Г. Готье демдеглээн.

Чоннуң чаңгыс эви үреттинмес

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистаның Улусчу-демократтыг партиязының ТК-зының чингине секретары, Афганистан Демократтыг Республиканың Революстуг чөвүлелиниң даргазы Н. М. Тараки аймак улустарының бирээзиниң төлээлекчилериниң мурнунга Улуетүп бажыңынга чүве чугаалап тура, афган ниитилелге чарылдырыышкын кылырын кызыдып турар реакциянның чимзениишкиннеринге шинтпирлиг ойтур шавыышкынны бээринче ажылчы чоннарны кыйгырган.

Бистиң боттарывыстың аравыста дайзыннар чок деп, ол онзалап демдеглээн. Янзы-бүрү национал-дарның афганнарын ниити төрөөн чурт каттыштырып турар, ынчангаш ол чаңгыс эвин нүүлүү суртаалдың дузазы-биле-даа үреттеп шыдавас. Бистиң дайзыннарывыс—дашкаартан уктылып кээп турар. Ол—Пакистаның реакциялыг болуктери, Иранның дерзин турушту тажынчы болуктери болгаш делегей империализми-дир.

Афганистанда эрге-чагырга чоннуң холунда турарын Н. М. Тараки онзалап демдеглээн. Чуртта боттандырын турар бүгү-ле хемчеглер оон эрге-ажыктарын хандырарынче угланган. Феодалдарның артык хемчэлдиг черлерин чазак хураган болгаш оларны тараачынларга халаска дамчыдып берген. Чинжең садыгны болгаш хөли алыр чоруктуу чуртта чок кылган. Бистиң күрүневис хостуг болуп, хамаарышпас политиканы чорудуп турар болгаш бодунуң ниитики херектерин холгаарлаар аргаы кымга-даа бербес.

ЭДЧ ЧУРТТАРЫНДА

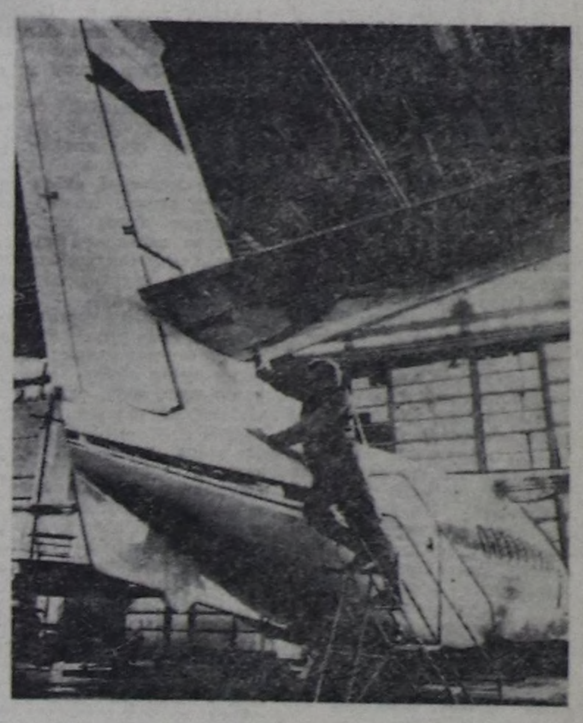

Социалистиг Чехословакияның ужар чүүл үлетпүрү «биче ужар чүүлдүү» деп адаар машиналарны будүрүп турар. Оларны 50 ажыг чурттарже үндүр садып турар. Спортчу-тренировка кылырының, а ол ышкаш пассажирлер олурар чиик машиналарның кол чагыгчылары ЭДЧ кежигүннери чурттар, чүүн-даа мурнунда Совет Эвилели бооп турар. Куновице хоорайда ЛЕТ заводта Л-410-УВП деп чаа самолётту кылып эгелээн. Сөөлгү үжүктери ужарын болгаш хонарын кыска черге кылыр деп айтып турар.

ЧУРУКТА: ЛЕТ заводтуң цегинде Л-410-УВП деп самолёт.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

⊙ **ПАРИЖ.** Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын ханыладырының болгаш калбартырының эргежок чугулазын Францияның даштыкы херектер министри Жан Франсуа-Понсе деткен чугаалаан.

Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары бүгү делегейге тайбынче угланган орук болуп турарын радио дамчыштыр чүве чугаалап тура, ол онзалап демдеглээн. Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын Франция кол чүүл кылдыр саналп, ол чорук чүгле Европага эвес, харын өскедаа диптерге база нептерээн турары дээш туржуп турар деп, ол министр чугаалаан.

⊙ **ВАШИНГТОН.** Америк хөй-ниитиниң күчүлүг чыскаалы Каттышкан Штаттарның найысылалынга болган. Боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадырын, хемчээл чокка үрдүнген шериг бюджедин кызырарын болгаш хосталган акша-хөрөнгини тайбың сорулгаларга ажыглаарын АКШ-тың администрациязындан шинтпирлиг негээр дээш чурттуң янзы-бүрү булуцаарындан аңаа 20 мүң чыгам кижи чыгын келген.

Ак Сажыңдың болгаш АКШ-тың конгрессиниң бажыңының баарынга массалыг митинг болган.

⊙ **АММАН.** Израильде поездларының, хоорайлар аразының автобустарының шимчээшкини соксаан, почталар албан-хаакчылары, ол ышкаш хандырылга албан черлериниң ажылдакчылары ажылга үнмээн. Үш хонуктуң ажыл соксадыышкынын чуртта чарлаан. Оон киржикчилери ажыл төлевирин бедидерин, күш-ажыл байдалдарын экижидерин, амыдырап-чурттаарынга эргежок чугула бараанларга болгаш продуктуларга өртектер өзүлдезин шеглээрин негеп турарлар.

Бо дээрге Израильге кажан-даа турун көрбээн эң улуг ажыл соксадыышкыннарының бирээзи-дир: ында оон-оон муң ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар киржи берген.

⊙ **ТОКИО.** Либерал-демократтыг партиялың чазаан япон соңгукчулар шоолуг деткевейн турар. Хөй-ниитиниң санал-онаалын алганының түңнелдери «Иомиури» солун парлаан, ону ол саннар хереченлеп турар. Министрлерниң амгы кабинединиң политиказын санал-онаалын алганнарының чүгле 38,5 хуузу деткээн, а 34,2 хуузу шуут удур бадылаан. Чагырыкчы партиының ат-сураанын кудулаашкыны хамыктың мурнунда өртек-үениң өзүлдезин болгаш ажыл чокталмышкының бедик деңнелин чайладыр шинек чок япон чазактың экономиктиг угланыышкынына соңгукчуларның хөөн чогунун, чагырыкчы болуктерниң чуртту милитаризастаарының оруу-биле аппаар дээр чүткүлүүнүң уламындан болуп турар.

⊙ **МАНИЛА.** КНО-нуң садыг болгаш хөгжүде талазы-биле конференциязының бешки сессиязы Филиппиниың найысылалында ажыттынган. 150 күрүнелерден болгаш делегейниң янзы-бүрү организацияларындан 5 мүң ажыг делегат оон ажылында киржип турар.

Филиппиниың президенти, ам Фердинанд Маркос сессиязы ажыдарының байырлалдыг ёзулалынга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

«ҮШ ДЕЛЕГЕЙ ТЕОРИЯЗЫ» ДЕП ЧҮЛ?

КҮР-нуң маовча удуртулгазы чаэрби хире чыл бурунгаар делегейниң революстуг шимчээшкиниң удуртукчузу бис деп хөөрен турган болза, ам олар кедергей реакциялыг күштер-биле коштунчу берген. Ынчангаш ол доора былдаашкынын кандыг-бир арга-биле тайылбырлаар «үш делегей теориязы» деп пропагандисчи чүүлдү чогаадып алган.

Ук теорияны Пекин маркизмге чаа салыышкын деп адап турар. Ынчалза-даа ында делегей байдалының эртем ёзуу-биле кылган анализи чок. Олар чер-делегейде социализм биле капитализм бот-боттарынга удур туржуп турар эвес, а «үш делегей» бар чүве дээрзин бүзүредип турар: ийи «кедергей улуг күрүнелер»—ССРЭ биле АКШ («бирги делегей»), хогжүп эгелеп турар чурттар («үшкү делегей») болгаш олардан өске бүгү күрүнелер («ийиги делегей»).

Делегей күштериниң туружун тодарадырынга аңгы демдээн ол бодүүн схемада өөренип көрбээн. Делегейниң ажылчын аңгызының кол-ла чаалап алыышкыны — социалистиг система чок деп чарлаттынганы ол. Амгы үениң революстуг күштери—социализм чуттарын, делегейниң ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинин бот-боттарындан аңгыландырып каапкан. Империализмни дайзын эвес деп санаан. Аңгы талазы-биле үнелелди национализм чорук-биле соонийн социал-политиктиг система аразынга «дең туржур» дээр политиказының үндезини болган. Ынчалзажок Пекин домей-ле аңгы туружун тодарадып, ол азы бо талага кээри чугаажок турган.

Маоизм империализм талазын шилип алган. Ынчангаш харын-на ынчан, 70 чылдарның эгезинде, үстүнде теластың орнунга «үш делегей теориязы» тыптын келген. Ол Кыдаттың антисоветчи, тодаргайлаарга империалисчи идей-политиктиг туружун быжыглаан. Баштай Кыдат ийи хосталгалыг болгаш демократтыг шимчээшкинге удур туржур ужурлуг. Ол дээрге кончуг айыылдыг херек-тир.

Ол кыжанышкынны чедир үнелевейн барып болбас. Дайын күштериниң эвилели херек кырында бар. Делегей империализми-биле Кыдаттың экономиктиг болгаш шериг харылзаалары улам-на ханылап, айыылдыг апар чыдар. Пекин удуртукчуларның улут күрүнезирек шовинизми кызыгаар чок болгаш олар өске улустарга удур кандыгдаа үүлгедиишкиннерни кыскаргаа, оларны Совет Эвилелинге, социалистиг дем каттыштырылгазынга болгаш бүгү делегейде депшилгелиг күштерге удур тактиктиг сорулгаларының дөмейлешкээдир.

Оон-биле кады кыдат гегемонизм биле америк империализм амгы үеде бот-боттарын ажыглаар бодап турааа, оларның хууда сонуургалдары аңгы-аңгы. Пекиндаа, Вашингтон-даа делегейге тергиндээрин чедип алырын бодап турар, харын-на ынчангаш оларның стратегиг алыс сорулгалары дүүшпес. Оларның аразында чөрүлдээлер ыяап-ла туруп кээр.

Ол политиканың эң-не кол ирик үүлү, оон боттанмазы—тодаргай, боттуг программа чогунда болур, ук политика тайбыңга болгаш социал депшилгеге, бүгү кижи төрелгетеннің амыдыралчы эрге-ажыынга удурланыышкак болуп турар.

Антисоветизм реакцияны камгалап шыдавазын сөөлгү каш он чылдарның төөгү дуржулгазы, амгы-даа хүннер көргүзүп турар. Кыдат болгаш америк «көзер»-биле Вашингтон, Пекин болгаш Токио «ойнаар» деп кызып-кылайып турда, бүгү «үш делегейниң» улустары ону соксатпас болза, кижи төрелгетеннің амгы болгаш келир үеде-ги салгалдарынга айыылдыг бооп болуруп улам-на тодазы-биле медерел билип турар.

Вадим КОРТУНОВ,

ПМА-ның тайылбырлакчызы.

Ниитилел-политиктиг беседа

режимия болгаш Пол Пот... Совет Эвилелинге, өске социалистиг чуттарга болгаш хосталгалыг шимчээшкиннерге эки чүве Кыдатка багай, Совет Эвилелинге багай болза—Кыдатка эки. Совет Эвилели-биле чоокшулашканнар—Кыдаттың дайзыны, антисоветизм лозуңунуң адаабиле чоруп орарлар—оон өңнүктери. Эвилелчилер шилип алырының принциптери олдур.

Маоизмниң ажык антисоветизмче болгаш антикоммунизмче чоорту киргенин «үш делегей теориязы» тодаргай көргүзүп турар. Баштай Мао Цзедун «ийиниң аразында зона» деп тезисти бодап тыпкан. Ол үүл делегейниң «кедергей улуг күрүнелерге» хары угда удур туржуп турар хевирин көргүзүп турда, Пекин удуртулганын маневр кылыр эвээш-биче аргазы турган. А кажан Совет Эвилели ийи «кедергей улуг күрүнелерден» «бир дугаар дайзын» деп турар, а Каттышкан Штаттар—антисоветизм талазы-биле эң-не күзенчиг эвилелчи апарганда, маневрлаар арга чок болган.

Ам «үшкү»-даа, «ийиги»-даа, «бирги»-даа (Каттышкан Штаттар) делегейни каттыштырган бүгү делегейниң контрреволюстуг дайынзырак эвилелин тургузар сорулга тургустунган. А ол эвилел ССРЭ-ге, социалистиг дем каттыштырылгазынга, национал-лыг болурун илейти-ле көргүзүп турар. Оон бир чижэ, Кыдаттың ВСР-ге удур араатанзыг агрессиязы болур. Антисоветчилер капиталистиг хөрөңгитеннериниң ынак төлдери, оларга барыын күрүнелериниң акша хаптары болгаш чепсек складтары ажык дээрзи Гитлериниң үезинден бээр билдингир үүл болгай. Улуг хаанчы шовинизм биле империалистиг реакцияның тургузар бодап турары эвилелинге шын үнелелди бээрде, бүгү үүлдерни сайгарып көөр апаар. Маонуң салгакчыларын америк «хартыгалар»-биле, япон «ультра» болгаш наточу генералдар-биле бириктирип турар чүве чүү? Бир-ле дугаарында калчаалыг антисоветизм, оларны Совет Эвилелинге, социалистиг дем каттыштырылгазынга болгаш бүгү делегейде депшилгелиг күштерге удур тактиктиг сорулгаларының дөмейлешкээдир.

Оон-биле кады кыдат гегемонизм биле америк империализм амгы үеде бот-боттарын ажыглаар бодап турааа, оларның хууда сонуургалдары аңгы-аңгы. Пекиндаа, Вашингтон-даа делегейге тергиндээрин чедип алырын бодап турар, харын-на ынчангаш оларның стратегиг алыс сорулгалары дүүшпес. Оларның аразында чөрүлдээлер ыяап-ла туруп кээр.

Ол политиканың эң-не кол ирик үүлү, оон боттанмазы—тодаргай, боттуг программа чогунда болур, ук политика тайбыңга болгаш социал депшилгеге, бүгү кижи төрелгетеннің амыдыралчы эрге-ажыынга удурланыышкак болуп турар.

Антисоветизм реакцияны камгалап шыдавазын сөөлгү каш он чылдарның төөгү дуржулгазы, амгы-даа хүннер көргүзүп турар. Кыдат болгаш америк «көзер»-биле Вашингтон, Пекин болгаш Токио «ойнаар» деп кызып-кылайып турда, бүгү «үш делегейниң» улустары ону соксатпас болза, кижи төрелгетеннің амгы болгаш келир үеде-ги салгалдарынга айыылдыг бооп болуруп улам-на тодазы-биле медерел билип турар.

Вадим КОРТУНОВ,

ПМА-ның тайылбырлакчызы.

Мөлчүлгени күштелдирерінче, чурттакчы чоннуң амыдыралының деңнелин кудуладырынче, демократтыг эргелерни болгаш хосталгаларны кызыгаарлаарынче, 1974 чылдың апрель революциязының кол чаалап алыышкыннарын узуткаарынче угланган чазактың улуска удур политиказынга чарчуп демисежип, португал ажылчы чоннар боттарының хүрээзенгин сырый каттыштырып турар. Чуртта эртип турар митингилерге болгаш чыскаалдарга олар реакцияның чимзениишкиннеринге шинтпирлиг ойтур шавыышкынны берип, ёзулуг демократтыг чазакты тургузарын негеп турарлар.

ЧУРУКТА: Лиссабонга болган массалыг чыскаал үезинде.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Көдээниң культура айтырыглары

ӨӨРЕНИП КӨӨРҮ ЧУГУЛА

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң чер болганда боттывынгыр уран үүл сайзырап нептерээн. Оларның аразында бот-тывынгыр уран үүлдүң «өзээн» тургузуп турар кижилер кайы хөй. Уран үүлдүң антузнастары — көдээ чонның доктаамал аалчылары. Олар чон мурнунга боттарының харыысалгазын баа эки билирлер, репертуарларны өй-шаанда чаартып, сцена культуразынга чаңчылып, тускай эртемниглерден арга-сүмеци ап чоруурлар.

Бот-тывынгыр уран үүлдүң киржикчизи дээрге-ле хөй-нинти ажылының эң идепкейлиг киржикчизи болур. Олар мергежилин бедиреринге хөй үе-шакты чарыгдаарлар, ылаңгыя хөйнүң ыры, танцы коллективтериниң доктаамал киржикчилери ол дугайын эки билир. Ындыглар бистиң районда база кайы хөй: оларга Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы чораан, аныяк салгалга бодунуң онзагай күүселдезин, бедик мергежилин дамчыдып берген сыгытчы, хөмейжи Санчы Кызыл-оолду, аныяктардан — Эвилелдиң ийи зона көрүлдезиниң дипломантызы, республиканың шыырак ыраажыларының биредзи. Солчур көдээ Культура бажыңының методисти Татьяна Сатты, Бүгү-звилелдиң Москва хоорайга болган эстрада артистериниң конкурузунуң лауреады, Солчур ортумак школазының башкызы, сыгыртыр, каргыраалаар, хөөмейлээр Валерий Кечилди, оң акызы сыгытчы Николай Кечилди чоп улуг хүндүткел-биле хүлээп ап турар.

Сөөлгү чылдарда бот-тывынгыр уран үүлче партия, чаазак улуг кичээнгейни салып келген. Оң көскү чижэ көдээде культура албан черлериниң ажылы экижиг, материалдыг бааза калбарып, культура ажылдакчыларының материалдыг сонуургалын барымдаалап, кадрларның немежип турары болур.

Бо бүгү-биле чергелештир бот-тывынгыр уран үүлдүң көргүлдезинде чамдык чедир кылдынмайн турар ажылдар республика, зона, район хемчээлдиг, көрүлделер үезинде илерен турар. Республика, зона, район хемчээлдиг көрүлделерни организастап тура оргкомитет эң организастыг ажылдаары чугула. Көрүлдениң болуп эртер хуусааларында четпестер бар, ону доктаадырда республиканың, районнуң ажыл-агыйында онзагай байдалдарынга дүүштүр тургузар болза эки. Оргкомитет көрүлдениң белеткел ажылын ыяк тургуспас болза, ажылдың шынары бакшыдай хаңылаза чүл. Оолдар, урутлар ансамбльдери республика-даа, район-даа көрүлделеринге колдуунда-ла ийи үнге ырлажып турар, үделге чок хөйнүң ыры ансамбльдери кончуг эвээш. Оң чылдагааны Культура бажыңнарында белгүмнериң багай ажылында. Ниити ыр тургузарда баштай уругларның, оолдарның ыры ансамбльдериниң эгелээш, мергежилдиг кижилерни оон шилип, тып ап болур.

Республиканың танцы коллективтериниң эртken чылгы көрүлдезиниң алгаш көөрге, чамдык районнарда танцы уран үүлү сайзырап бар чыдар, чамдыызында кошкак. Ылаңгыя Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Бай-Тайга, Тес-Хем районнарда эки тургустунган деп билген мен. Ындыг-даа болза көрүлденің түнелиниң талазы-биле тускай эртемниглерден ханы ашална кылдынмаан, аргадуржулга солчуушкунары нептеревээн.

Тыва чонның уран үүлүнде онзагай хевир — сыгыт, каргыраа, хөөмейни нептередирде чамдык хемчеглерни алыры күзенчиг. Шак ындыг көрүлде-маргылдааларын зоналар аайы-биле эрттирери күзенчиг. Чер-черлерде кээр боостаа ырызының күүселекчилери бот-боттарынга дөмейлешпес белеткелдиг, чогаадыкчы байдалын көргүссе эки. Чамдык аныяктарда өттүнүксээр байдал бар, ол шын-на. Ынчалаа-даа кижи бүрүзү бодунга үдеттинер, тааржыр, болунуң мергежээни хөгжүм хереклелдиг, ырызының утка-шыпары бедик болурга чонга хүндүткелдиг. Ырларның аллгазынче, темпизинче кичээнгей салыры эргежок чугула. Солун, хөглүг сес-домак база күүседикчиге деткимче болур.

Тыва национал хөгжүм хереклелериниге: димбиге, хомуска, чадаганга, игилге, бызаныгга көрүлделерни өске жаврлардан аңгылап эрттирер болза, ол бедик хөгжүлдени алыр.

Көдээниң бот-тывынгыр уран үүлүнде четпейн турар үүл —репертуар. Оларга таарыштыр бижиттингеи хөйнүң ырлары, ылаңгыя тыва ырлар, тыва танцылар, уран иомчукчуларга таарыжыр үаүдүлер кончуг эвээш. Ансамбльдерге күүселделер катаптаттынып турар. Көрүкчүлериниң хүлээп алырынга ол дээштиг эвес. Бо талазы-биле чогаадыкчы эвилелдерден, республиканың Улусчу чогаадылга бажыңындан күженнишкиниг ажылдаары негеттинип турар.

Улусчу шин коллективтериниң дугайында каш сес. Бо чугула адыр алдан чылдарның деңнелиилден улуг-ла дээредевейн турар. Сөөлгү чылдарда көдээ улусчу театрлардан ангыда, шин коллективтеринге деткимче сулараан. Харын-даа улусчу театрларның кошкак ажылдап турарын айтыры чугула. 70 чылдарда Саглының көдээ Культура бажыңының шин коллективи О. Сагаан-оолдуң «Оттуушкун» деп шинаин Улан-Удэге чедир чедиишкиниг ойнаап келген. Чамдык көдээ ойнакчылар боттарының рольдарын ханы утка-шынарга күүсеткеш, лауреаттар, дипломантылар болганнар болгай. Ук коллектив оң соонда улуг хемчээлдиг шинин тургузуп шыдаваан, чогуур черлерден боттуг дуза көргүстүнмээн. Ук коллективти өй-шаанда деткип, боттуг дузаны чедирген болза, оларның чедиишкиннери улуг болур турган. Республиканың аныяк-даа, хоочун-даа артистери дугуржуп, сүмелешкеш, улусчу театрларны, шин коллективтерин шефке ап, командировкалап, аныяктарны хөй-аът кинрери күзенчиг.

Көдээниң культура ажылдакчыларының мергежилин бедиреринге семинарлар көскү черни эзлээр болгай. Бо талазы-биле республиканың Культура министерствозунда методика кабинеди теория талазы-биле эки чепсеглеп турза-даа, практиктиг талазын чедир көрбейн турар. Эки ажылдыг Культура бажыңнарының ажылы-биле танылып, темалыг кежээлерни көрүп сайгарар болза эки. Ылаңгыя кожа турар районнар бот-боттарынга «аалдажып» чораанда чүгле ойнаары-биле кызыгаарланмайн, арта-дуржулгазын солчуру эргежок чугула.

Уран үүл көрүлдезиниң түнелдерни үндүрүп тура, шаннап, мактаарда чаа арганы тывары чугула. Чамдык талантылыг бот-тывынгыр артистерге хөй чылдарның түнели-биле бедик аттарны-даа тыпсып болгай.

Коллективтерге тывылбас оркестрлериниң долу составын, тывылбас көзектерни таарыштыр өөренип көрзе. Чамдык назылап, дөгүй берген кижилерни путёвкалар-биле чүге шаннап болбазы? Культура бажыңнарынга эзлчег чокка эт-сеп садып алыр ыллдыр шаннап болбас бе?

Бот-тывынгыр уран үүлдүң көрүлдези— бүгү-ниитиниң байырлалы. Ол байырлал ам-даа уламчылаар, оң төнчүзү турбас, чүге дээрге уран үүл чонвуу болгай.

Ш. СААЯ,
районнуң Культура бажыңының улуг методисти.

Эртемде чаа чүүлдер

ӨТТҮР КӨӨР ИНТРОСКОП

— Бойдуста бүгү үүлдер шил дег, өрттүр көстүп турар!—деп, интроскоптарының (бүдүмелдериниң иштин көргүзүптер хереклелериниң) тургузукчулары чугаалап турар. Ынзы-бүрү хереклеиишкиннерниң дузазы-биле олар бүдүмелдиң ханы чажыттарын илередип турарлар.

Материалдарга болгаш кылыгларга оларның буступ, үреливинге чедирбес чайганыышкыннарны, сирилээшкиннерни шинчилеп көөр автоматтыг аппаратураның комплекциин хүлээп алырының күрүне комиссиязының шенелделери чедиишкиниг доозулган. Москваның «Контроль прибор» заводунда амгы үениң үлетпүрге хереглээр интроскоптарын бүдүрүп үндүрери бо чылын эгелээр. Машина, станок, корабльдер, самолёттар тудукчулары боттарының бүдүрүп үндүрер продукциязының, оң кезектериниң сирилээшкинге, чайганыышкынга үлүг туруштуун илегелдиг хынап ап болур апаар.

— Интроскоптарның онзагай шынарлары улус ажылагыйының аңгы-аңгы алырларында болгаш кадык камгалалында калбаа-биле ажыглаттынып эгелээн—деп, «Спектр» эртем-бүдүрүге каттыжыышкынының чиңгине директору Ю. Клюев чугаалады.—Бис ам ийи-чаңгыс хереклелдерни чогаадырыдан технологтуг чорудулганы башкарарының автоматтыг системаларынга ажыглаар аппаратураларның бүдүн-бүдүн комплекстерни чогаадып тургузарынче шилчээн бис. Хыналданың амгы үениң арганы хоолайларын, сыныдактын, ама демирлериниң болгаш өске-даа продукциниң шынарын хынаарын аңаа дегбейн, өттүр көөр хереклелериниң дузазы-биле чорудар арганы берип турар.

Мындыг бөлүүшкүүнү ап көрээлицер: черде хөөп каап ажыглалда нефть азы газ дамчыдыкчызы хоолайның иштинде үреливишкин тодарадыр снаряд-дефектоскоп шимчеп чоруур дижик. А даштында тускай аппаратура снарядтың шимчээшкин оруун, үезин, дүргенин ылавыладыг тодарадын турар. Оон аңгыда ол-ла аппарат хоолайның ханаларының байдалын, бир эвес тиглер тыптып келген болза, оларның ханызын, кайын када четкенин көргүзүп бээр. Ындыг хыналда хоолайларлыг дамчыдыкчыларга озал-ондак болдурбазын баш удур магадылаар.

Дириг амыганнарның иштики тургузуунда өскерлиишкиннерни кезиишкин чок шинчилээрин интроскопия институдунга чогаадып кылган тускай аппаратура боттандырып турар. Ында саналта машиналары, фотоаппаратура-биле тудуштурган аарыглар тодарадырының чаа хереклелдерин ажылдап кылып турар. Хоочураан ыжык аарыглаың хереклер-биле эмнээринге дузаалаар интроскоп-рентген-телевизор каттышкан онзагай тургузугну бүдүрүп кылырының талазы-биле ажылдар чоруп турар.

С. ЖУРАВЛЕВ,
СЭТА-ның корр.

Москва.

ХООРАЙНЫҢ НОГААН ХЕВИЗИ

Казаньның чуртакчылыг чаа районунда уругларга парктың баштайгы ыяжын олурткан. Ойнаар шөлдерлиг, шивээлерлиг, дагларлыг, хөолбектиг кайгамчык тоолуг хоорайжыгаш аңаа чаптылар. Оң мурнунда тас дазыр турган черге ногаан ыяштар сагланайны бээр. Хоорайның ногаанчыдылга ажылагыйының ажылдакчылары аңаа тарыыр ыштарның, чадаң үүнүтпериниң, сигеннериниң өзүмнерин, үреаннерин ылавыладыг шилип белеткээн.

Хоорай чаагайжыдыкчыларынга час бачым үе. 400 муң дөс ыяштарны болгаш чадаң үүнүтпери олуртур, ол дээрге оң мурнундаазындан үсчок хөй. Бо чылдың бир онзагай чүвези чүл дээрге, ногаанчыдылганы кыжын база чорудуп турганы болур. Соок турда-ла, 500 ажыг дыттарны, хадыңнарны, хиналарны олурткан. Коммунистиг субботник хүнүнде он-он муң казанчылар төрээн хоорайының ногаанчыдылгазынга ажылдаан.

Казаньның ногаан зоназы муң гектар чедип турар, азы бир кижиге тос дөрбелчин метр ногаан шол онаажыр.

Клумбаларны, газоннарны чараштыр, көрүштүг кылып кааның көргеш, национал татар угулаларга, хевистерге дөмейлээр бис.

Н. СОРОКИН,
СЭТА-ның корр.

Казань.

УРУГЛАРГА

Чебоксарының ук-трикотаж фабриказы пионержи чайны уткуурунга шагдала белеткениг эгелээн. Уругларга эштирде, пляжка кедер, спортчу костюмнер конвейерден үнүп турда, оң-баазын челээп-ле.

Ыраккы Чөөн болгаш Соңгу чүктериниң, Уралдың, Сибирьниң, Россияның төп областарының бичии чурттакчыларын Чебоксарының трикотаж фабриказы бөдүүн болгаш эптиг чаа идик-хептери-биле өөртүр. Уругларга идик-хептиң хезирин колдуунда чаарткан. Чурукчуларның, идик-хеп конструкторларының, быжыкчырның чогаадылгазының ачызында он-он чаа хевириниң хептерин даарап эгелээн. Шынарны башкарарының комплекстиг системазы, бүдүрүлгеде механизацияның бедик деңнели, хереглелди хүн бүрүде санап көрүп турары садыгларның делгиирлеринге чыдын бербес эки шынарлыг бараннарны бүдүрер арганы берип турар.

Чаштарга болгаш уругларга идик-хептериң чаа хевирлерин автономнуг республикада «Рассвет» дааранылга каттыжыыпкыны, Альгешевода национал аргының фабриказының мастерлери даарап үндүрер.

В. ИВАНОВА,
СЭТА-ның корр.

Чебоксары.

КЫЗЫЛ КРЕСТИҢ БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙ ХҮНҮ

Май 8—Кызыл Крестиң Бүгү делегей хүнү. Ол хүнү бешдиптериниң 120 ажыл чурттары демдеглеп турар деп ССРЭ-ниң Кызыл Крест болгаш кызыл чартык ай ниитилел эвилелиниң күүсекчи комитединиң даргалы В. И. Балтийский СЭТА-ның корреспондентили-биле беседазынга чугаалаан. Бөйдүстүң халавынга болгаш дайын аймылынга таварышкан кижилерниң качыгдалын чиигедирибиле 115 чыл бурунгаар организастаан Кызыл Крест амыы үеде 230 миллион кижини каттыштырып турар делегейде бир эң нептереллиг хөй-ниити организациялы болу берген. Чүс миллион хире ССРЭ хамаатылары оң кежигүннери болуп турар.

Бистиң чуртуевуста Кызыл Крест болгаш кызыл чартык ай ниитилелиниң ажыл-чорудулгазы хөй талалыг. Тайбыңның, кижилерниң амыдыралының болгаш кадыкшылының, бөйдүстүң халавынга баа-рай бээр. Ылаңгыя бистиң Өвүр районнуң байдалындан көөрге, бир берге айтырыг бот-тывынгыр уран үүлүдүң киржикчилериниге сцена хевин даарадыры. Районнуң амыдырал хандырылга комбинады бо чугула хереки чогуур деңнелиниге чедир кылып шыдавайн турар. Оң чылдагааны бедик мергежилдиг дааранык-чыларның болгаш эскиздер кылыр мергежилдиг чуруктчунуң чогунда. Оң уламындан хөй чарыгдалдар үнүп турар. Идиктер талазы-биле бистиинде шуут-ла чадашкан. Бот-тывынгыр уран үүлүдүң киржикчилериниң чагыын хүлээп алыр мастерскааны, ательени найысылалга үүте тургузуп болбазыл. Чараш эскиздерни Чурукчулар эвилели сумелеп болбас бе? Дарый шиитпирлээр айтырыгларының бирээзи бо.

Сөөлгү чылдарда бот-тывынгыр уран үүлүдүң репертуарларында чаңгыс аайлаар чоруктар хөй апарган. Программада монтажтар, ийи-үш ниити ыр, уруглар, оолдар ансамбльдери, ол-ла хире танцы, шүлүк, ийи-чаңгыстыг номерлери, хөгжүм ансамбли бар болгулаар.

Эки бижиттингеи сценарийлиг концерттер эвээш. Ниити ырының коллективтери барык районнар бүрүзүндеи дөрт үнге ырлап турары эки, оон-даа ыңай хаңылаза үүл. Оолдар, урутлар ансамбльдери республика-даа, район-даа көрүлделеринге колдуунда-ла ийи үнге ырлажып турар, үделге чок хөйнүң ыры ансамбльдери кончуг эвээш. Оң чылдагааны Культура бажыңнарында белгүмнериң багай ажылында. Ниити ыр тургузарда баштай уругларның, оолдарның ыры ансамбльдериниң эгелээш, мергежилдиг кижилерни оон шилип, тып ап болур.

Республиканың танцы коллективтериниң эртken чылгы көрүлдезиниң алгаш көөрге, чамдык районнарда танцы уран үүлү сайзырап бар чыдар, чамдыызында кошкак. Ылаңгыя Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Бай-Тайга, Тес-Хем районнарда эки тургустунган деп билген мен. Ындыг-даа болза көрүлденің түнелиниң талазы-биле тускай эртемниглерден ханы ашална кылдынмаан, аргадуржулга солчуушкунары нептеревээн.

Тыва чонның уран үүлүнде онзагай хевир — сыгыт, каргыраа, хөөмейни нептередирде чамдык хемчеглерни алыры күзенчиг. Шак ындыг көрүлде-маргылдааларын зоналар аайы-биле эрттирери күзенчиг. Чер-черлерде кээр боостаа ырызының күүселекчилери бот-боттарынга дөмейлешпес белеткелдиг, чогаадыкчы байдалын көргүссе эки. Чамдык аныяктарда өттүнүксээр байдал бар, ол шын-на. Ынчалаа-даа кижи бүрүзү бодунга үдеттинер, тааржыр, болунуң мергежээни хөгжүм хереклелдиг, ырызының утка-шыпары бедик болурга чонга хүндүткелдиг. Ырларның аллгазынче, темпизинче кичээнгей салыры эргежок чугула. Солун, хөглүг сес-домак база күүседикчиге деткимче болур.

Тыва национал хөгжүм хереклелериниге: димбиге, хомуска, чадаганга, игилге, бызаныгга көрүлделерни өске жаврлардан аңгылап эрттирер болза, ол бедик хөгжүлдени алыр.

Көдээниң бот-тывынгыр уран үүлүнде четпейн турар үүл —репертуар. Оларга таарыштыр бижиттингеи хөйнүң ырлары, ылаңгыя тыва ырлар, тыва танцылар, уран иомчукчуларга тааржыр үаүдүлер кончуг эвээш. Ансамбльдерге күүселделер катаптаттынып турар. Көрүкчүлериниң хүлээп алырынга ол дээштиг эвес. Бо талазы-биле чогаадыкчы эвилелдерден, республиканың Улусчу чогаадылга бажыңындан күженнишкиниг ажылдаары негеттинип турар.

Улусчу шин коллективтериниң дугайында каш сес. Бо чугула адыр алдан чылдарның деңнелиилден улуг-ла дээредевейн турар. Сөөлгү чылдарда көдээ улусчу театрлардан ангыда, шин коллективтеринге деткимче сулараан. Харын-даа улусчу театрларның кошкак ажылдап турарын айтыры чугула. 70 чылдарда Саглының көдээ Культура бажыңының шин коллективи О. Сагаан-оолдуң «Оттуушкун» деп шинаин Улан-Удэге чедир чедиишкиниг ойнаап келген. Чамдык көдээ ойнакчылар боттарының рольдарын ханы утка-шынарга күүсеткеш, лауреаттар, дипломантылар болганнар болгай. Ук коллектив оң соонда улуг хемчээлдиг шинин тургузуп шыдаваан, чогуур черлерден боттуг дуза көргүстүнмээн. Ук коллективти өй-шаанда деткип, боттуг дузаны чедирген болза, оларның чедиишкиннери улуг болур турган. Республиканың аныяк-даа, хоочун-даа артистери дугуржуп, сүмелешкеш, улусчу театрларны, шин коллективтерин шефке ап, командировкалап, аныяктарны хөй-аът кинрери күзенчиг.

Көдээниң культура ажылдакчыларының мергежилин бедиреринге семинарлар көскү черни эзлээр болгай. Бо талазы-биле республиканың Культура министерствозунда методика кабинеди теория талазы-биле эки чепсеглеп турза-даа, практиктиг талазын чедир көрбейн турар. Эки ажылдыг Культура бажыңнарының ажылы-биле танылып, темалыг кежээлерни көрүп сайгарар болза эки. Ылаңгыя кожа турар районнар бот-боттарынга «аалдажып» чораанда үүгле ойнаары-биле кызыгаарланмайн, арта-дуржулгазын солчуру эргежок чугула.

Уран үүл көрүлдезиниң түнелдерни үндүрүп тура, шаннап, мактаарда чаа арганы тывары чугула. Чамдык талантылыг бот-тывынгыр артистерге хөй чылдарның түнели-биле бедик аттарны-даа тыпсып болгай.

Коллективтерге тывылбас оркестрлериниң долу составын, тывылбас көзектерни таарыштыр өөренип көрзе. Чамдык назылап, дөгүй берген кижилерни путёвкалар-биле үүге шаннап болбазы? Культура бажыңнарынга эзлчег чокка эт-сеп садып алыр ыллдыр шаннап болбас бе?

Бот-тывынгыр уран үүлдүң көрүлдези— бүгү-ниитиниң байырлалы. Ол байырлал ам-даа уламчылаар, оң төнчүзү турбас, чүге дээрге уран үүл чонвуу болгай.

Ш. СААЯ,
районнуң Культура бажыңының улуг методисти.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ШИЛИНДЕКТЕР ШИЛИТТИНГЕН

Республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң хостуг хүрешке ажык бирги чери дээш маргылдаа Кызылдың «Херел» спорт залынга болуп эрткен. Районнардан, Кызылдың дээди болгаш ортумак өөредилге черлериндеи, республиканың спорт комитединиң уругларның болгаш аныяктарның спорт школазындан 124 өөге бо чыышка киржип, хостуг хүрештиң арганарын, тактиказын кайы хире билирин, күш-дамыр талазы-биле канчаар белеткенгенин көргүскен. Маргылдаага колдуунда аныяк өөгелер киришкен, оларның спортчу мергежили өзүп орары илдеп болган.

48 килограмм чедир деңзиге чээрби хире өөге хүрешкен. Оларның аразындан ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидаттар Барыын-Хемчиктиң «Барлык» совхозтан келген Александр Доржу биле республиканың спорт комитединиң уругларның спорт школазының өөгези Владимир Салчактың хүрежи чараш, аргаларны аваангыр ажыглап билири-биле өөрүндеи ылгалдыг болган. РСФСР-ниң бирги чери дээш аныяктарның аразынга бо чылын эрткен маргылдаага ийги черни эзлээн Доржу сөөлгү салыгда Салчакты арыг октааш, чемпион болган.

Педагогика институдунуң студентизи, ССРЭ-ниң спорт мастери Александр Доңгак 52 килограмм чедир деңзиге бирги черни эзлээн. Улуг-Хем районнуң төлөөзи, спорт мастеринге кандидат Николай Монгуш 57 кг чедир деңзиниң өөгелериниң аразынга шүүлген. 62 килограмм чедир деңзиге Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи бирги разрядчы Владимир Монгуш маргылдаага эки белеткелдиг келгенин көргүзүп, бодунуң онагларын колдуунда арыг октааш, чемпион атка толептиг болган. Уругларның спорт школазының төлөөзи, спорт мастеринге кандидат Олег Ооржак 68 килограмм чедир деңзиге эки хүрежип, бодунуң онагларын чараш, аргаларны билдилиг ажыглап турган октааш, тиилелгени чедип алган. 74 килограмм чедир деңзиге хүрешкен өөгелерден «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң төлөөзи, ССРЭ-ниң спорт мастери Александр Монгуш хүрештиң аргаларын эки билирин, күш-дамыр талазыбиле шыыраан көргүзүп, онагларын арыы-биле октааш, чемпион атка төлептиг болган.

Көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу Владимир Сундак 82 килограмм чедир деңзиге күш-дамыр талазыбиле шыырак болганындан эштирип октааш, чемпионнаан. «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң өөгези Юрий Томошенко 90 кг чедир деңзиге бирги черни алган. 100 кг чедир деңзиге хүрешкен өөгелерден Кара-оол Шагдыр (Өвүр) бирги черни эзлээн.

Команда талазы-биле бирги черни Кызылдың көдээ ажылагый техникумунуң, ийги-зин—Өвүрнүң, үшкүзүн—Барыын-Хемчиктиң командалары алган, оларга шаңналдарны тывыскан. Бирги черлерни эзлээн өөгелерге чемпионнуң лепталарын, хөрек демдектерин, тураскаалдыг белектерни тывыскан. Ийги, үшкү черлерни алганнарга шаңналдарны база берген. Эң чараш аргаларны ажылаан Александр Доржута (Барыын-Хемчик), тиилелгелерни чедип алыр даэш тура-соруктуг хүрешкен Александр Күжүгетке (пединститут) тускай шаңналдарны тывыскан.

«Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң хостуг хүрешке ажык бирги чери дээш маргылдаа доозулган соонда бо айның төнчүзүнде Кызылга эгелээр «Азия төвү» шаңнал дээш Бүгү-эвилел маргылдаазынга киржир шилиндек өөгелерни шилип алган.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: маргылдаа үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

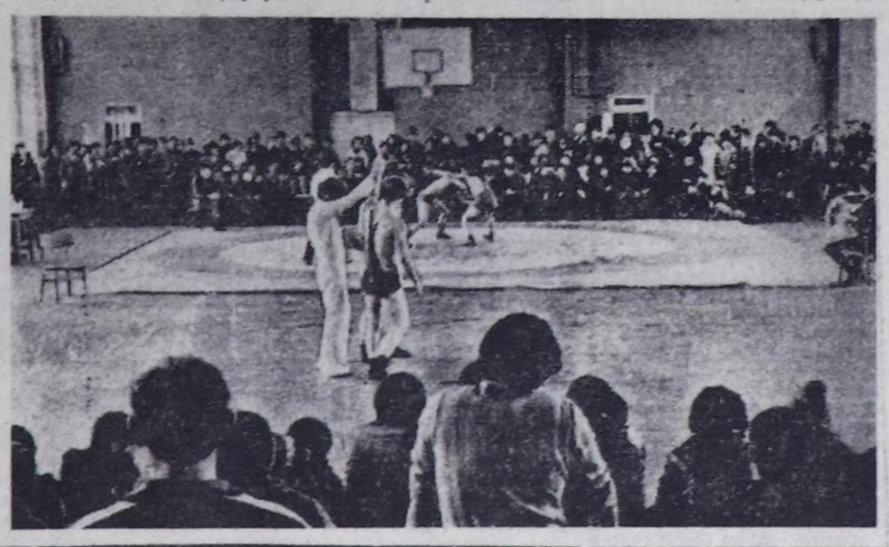

УЛАМ АРЫГ АПААР

Бистиң бөмбүрээвисте суун ижип, ажыглап турарывыс хемнер болгаш хөлдерже чыл санында 700 миллиард кубометр багай холумактарлыг сугну төп турар. Эң ылаңгыя улут хоорайлар дус чок сугларны аажок хирлендирип турар. Суг кадыкшылга айыылдыг апарып болур. Байдал улам-на чидигленип бар чыдар. Ынчангаш суг курлавырларының хирленири-биле демисел, бедик бүдүрүкчүлүт арыглал дериглерин тургузары кончуг чугула айтырыг болу берген. Оңу бистиң найысылалывыста канчаар шиитпирлеп турарыл?

8 миллион чурттакчылыг Москва кайы хире сугну ажыглаан болдур, ол хиреин арыглап турар апарган делегейде бир дугаар хоорай болур. Хонукта 8 миллион кубометр суг аңаа херек.

Технологтүг болгаш амыдырал сорулгаларынга ажыглаттынып турар ол суг Москва хемче агып кирер бетинде 1322 арыглал дериглеринге механиктиг болгаш биолоттуг арыглаашкыны долузубиле эртип турар.

Оон аңгыда найысылалдың дыка хөй бүдүрүлгелери суг ажыглалының хириккеп суг үндүр агыспас технологизын шингээдип алган. Специалистериниң бодалы-биле алырга, ындыг системаларның өртээ улут-даа болза, хоорайның суун хириктирбезин чедип алырынга эң-не таарымчалыг арга болун турар. Ынчангаш ындыг системаларбиле дериттинген бүдүрүлгелериниң саны чылдың-на көвүдеп турар. Амыы үеде «АвтоЗИЛ» каттыжыышкыны нефть болбаазырадыр завод дээн ышкаш хөй-хөй улут бүдүрүлгелерде ону шингээдип ап турар.

Аңаа немештир хоорайда суг дамчыдылгазының үлетпүр четкизин кылып турар. Оон хонукта 240 муң кубометр күчүлүт баштайгы эзлчээ ажылдап эгелей берген. Ол хөй санныг арыглаашкынны эрткен суг-биле долдунар.

Чаъс соонда база хар эрээвде чыглып келир сугну арыглаары берге херек. Ынчалзажок ол айтырыгны база шиитпирлеп турар. Амыы үеде ажыглалда бар дериглерге немей 150 арыглакчыны тудуп турар. Ханы канализация каналдарын тургускан соолунде ол айтырыг үндезинибиле шиитпирлеттинер. Оларны Москва хемниң ол-бо эриктиринге (хоорай девискээринге) кылыр, олап ыкан суг кончуг күштүг аэрация станциязынга баар. Чаа канализация системазы Москва хемче чер ыры-биле аккан багай сугну «доза туруптар». Ол төлевилел боттанган соонда Москва Европада эң-не арыг хемнериниң биредзи апаар.

Александр ДЕДУЛ,
ПМА-ның корр.

ӨРТ БОЛУ БЭЭРИН ЧАЙЛАДЫР

Өрт статистиказындан алырга, эң-не хөй өрт частың апрель, май айларда болуп турары илерээн. Үүте дизе ажыл-агый, бүдүрүлге черлериниң девискээринде, чуртталга, коммунал бажыңнарының даштында, складтар, магазиннер, чаа тудуглар чанында будун кыш дургузуунда чыглын келген болгаш амга чедир аштаттынмайн чыдар кургаг боктар чамдык кижилериниң оваарымча чок чоруунган өрттерни болдуруп, дүрген тарап, өөскүүрүнге таарымчалыг болур даэрэ билдингир боор. Ол өрттер эвээш эвес таварылгаларда тудугларны, мал-маганны болгаш өске-даа түүлдерни өрттендирип, үзүткап, улус ажыл-агыйынга улуг когаралды чедирип турар.

Дүрген кыывычал түүлдерже болгаш бокче кандыг-бир кижиниң оваарымча чогубиле октааны чедир өөгүрбээн шүдүнзеден, таапкыдан азы бичин уруглар от кыпсып ойнаанындан өрттер бола болу бээр. Девискээрлериниң, газоннарының, парк зоназының богун аштап турар үеде, ол боктарны таарымча чок черге болуп өрттеткенде болгаш ону хайгаарал чокка каапкаш барган таварылгаларда хат, салгын ону өөскүдүп тараткаш, улуг өрт айылынга чедирип болур. Ындыг оваарымча чок чоруктардан моон мурнунда Кызылдың тараа продуктулар сайгарар базазынга, парк девискээринге, районнарда чамдык мал ажыл-агый фермаларынга болгаш кажаларга өрттер болгулаан.

А чоокта чаа 4 дугаар школаның өөреникчизи, 12 харлыг Сергей Новиков биле Валера Швец Сергейниң адамезинге хамаарыжыр сарай иштинге от салып ойнап турда, ол сарай болгаш ацаа кожа турар, иштинде хуу чиик машина тургузуп каан хамаатты Горбуновтуң гаражы хып үнген. Харын-даа өрт албаын озалдавайн кыйыртканындан болгаш оң озал чок келгениниң гараж биле машинаны өрттен камгалап алыр аргалыг болган.

Улуг когаралды таварыштырган өрттү болдурганы дээш, аңаа буруулуг болган кижилерге көземче онаар дугайын улут, биче кижи бүрүзү утпас ужурлуг.

Республикада совхозтар дирекциялары, фермалар эргелекчилери, малчыннар боттарынга хамаарышкан ажылагый девискээринге өрттерни болдурбас даэш девискээрин дүрген аштап-арыглап, үргүлчү арыг-силиг, а дериг-хереклелдерни эмге-сескелиг тургузары чугула. А ада-иелер бичин уруглариың от-биле ойнаарын болдурбас даэш оваарымчалыг болур херек. Ол ышкаш бүдүрүлге черлериниң, организацияларының удуртукчулары болгаш туслуг хамаатылар шупту часы, чайты үеларде өрттериниң болу бээрин болдурбас даэш бүгү-ле хемчеглерни алыр хүлээлгелиг.

Н. ВОРОНЦОВ,
өрт камгалалының инженери.

Телевидение

МАЙ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.40—Эртенги гимнастика. 11.05—Мультфильмнер программазы: «Ак бодаган». «Машиналар дугайында тоол». 11.35—Концерт-вальс. 12.00—К. Симонов—«Бистиң хоорайывыстан оол». Москваның Ленинчи комсомол аттыг театрының фильм-шиизи. 13.30—Медээлер. 13.35—16.00—Часпар. 16.00—Медээлер. 16.20—Совет хөрээженнерге тураскааткан бөлүктен документалдыг фильмнериниң программазы: «Хүн ышкаш хүн». «Портретке эскиздер». 17.10—«Дагдыныкчы». Тележурнал. 17.40—«Телестадион». 18.10—Бирги беш чылдың юбилейинге. «Төөгүнүң арынары», «ГОЭЛРО-нуң ленинчи планы».

КЫЗЫЛДАН

18.50—«Сылдысчыгаш». Дамчыдылга. 19.10—Телемедээлер. 19.25—«Аныяк гвардия». Тиилелге хүүнге тураскааткан дамчыдылга. 20.05—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.15—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

20.30—«Ажыктыг чорук болгаш шынар дээш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.55—Тиилелге хүүнге тураскааткан Останкиноның концерт студиязындан байырлыг кежээ. 22.30—«Ye». Информастыг программа. 23.00—01.15—Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң кубогу. ЦСКА-ның Спорт клубундан дамчыдылга. Часпарда —медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.50—«Өөнүктерни экран чыгган». Острава—Волгоград. 19.30—«Эртемниң чедиишкиннери». 20.00—«Чурук бүрүүнде—хүн».

КЫЗЫЛДАН

20.15—«Шенекчилер». Телефильм.

МОСКВАДАН

20.30—20.55 — «Литературалыг номчулга». А. Толстой—«Орус характер». Артист Г. Фролов номчуур.

Тыва АССР-ниң девискээринге апрель 29-тан май 9-ка чедир эр кара-куштарны эртенги оюн үезинде аңнаарын чепшээрээнин аңчыларга аңныыр-тывыш ажылагый эргелели, аңчылар болгаш балыкчылар ниитилели дыңнадып тур. Эртенги оюн үезинде ийи кара-кушту адарын доктааткан.

Аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң аңныыр-ажыл-агыйларынга аңнаашкыны путёвкалар ёзугаар чорудар.

Өрт үнүп болур үе-биле холбаштыр аңнаар черже баарда ыяш ажыл-агыйларынга болгаш ыяш камгалаар черлерге ыяшла бүрүткеткеш, баар.

Эртемде чаа чүүлдер

ИНТРОСКОП

Эрте-ле

агаар

Бөгүн республикага көөгүн турар булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—8, өй-өйде 14—15 метр чедер. Агаарның температураазы 13—16, чамдык районнарга 3—8 градус чылыыр.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың күжү секундада 3—8 метр чедер. Агаар дуне 0—2, хүндүс 14—16 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

МАЙ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кыш төнчүзүнде ужуражылга» 10.00, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мээн чаш үеминиң хлеви» 9.30, 11.20, 13.20, 15.00, «Оглунуң эвэ келгени» 17.10, 18.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бичии уруг кызыл дадаазын дилеп чор» 15.00, «Алдын аңнарның шуужуушкуну» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

КАА-ХЕМ»: «Кентаврлар» 15.00, 17.30, 20.30 шактарда.

«Шын» солунуң редакциязынга курьерлеп ажылдаарын күзээннерни чалап тур. Адреси: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, № 3 бажың.

Редакцияның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-33, партийжи чыдыраал болгаш совет тургузуг кадрларының 2-37-13, пропаганда кылдынның 2-31-75, культура кылдынның 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдынның 2-21-47, үлетпүр кылдынның 2-22-64, чагаа кылдынның 2-41-27, информация кылдынның 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 16555. Чагыг № 1012.

СОЛУН Н